

DEJANJE

Edvard Kocbek: Mali in veliki narodi

Vida Taufer: Na obali / Vzdihi

Charles Plisnier: Igor

Vlado Novak: Zapiski o slovenskih klasikih

Dokumenti:

Evropski federalizem

Pregledi:

Akademski kulturno-socialni teden SKAD »Zarje« (J. M.)

Gledališka poročila:

Ljubljanska drama v sezoni 1938/39 (Francè Vodnik)

Gostovanja (Silva Trdina)

Književna poročila:

Igo Gruden (Lino Legiša)

Prešeren I. (Tine Logar)

Zapiski:

Pohujšanje nad resnico (E. K.)

Ovitek:

Drobna poročila o knjigah

DEJANJE

REVIJA ZA KULTURO, GOSPODARSTVO IN POLITIKO

Izhaja 15. vsakega meseca razen v juliju in avgustu. — Za uredniški odbor in izdajatelja odgovarja Edvard Kocbek v Ljubljani. Vse dopise na uredništvo in upravo je naslavljati na naslov: Ljubljana, poštni predal 103. — Tiska Zadrúžna tiskarna v Ljubljani, Tyrševa cesta 17, predstavnik Maks Blejec. — Revija stane letno 80 din, polletno 40 din, posamezna številka v razprodaji 10 din. Naročnino je pošiljati na poštni čekovni račun št. 17.631.

Prejeli smo v oceno:

Prežihov Voranc: **Požganica**. Povest iz leta 1918. Naša založba, Ljubljana 1939.

Else Jerusalem: **Die Dreienigkeit der menschlichen Grundkräfte**. Verlag Die Gestaltung, Zürich 1939.

Fran Erjavec: **O izobrazbi kmečke mladine**. Ponatis iz letnega poročila Kmetijske zbornice, Ljubljana 1939.

Emanuel Kolman: **V svetlobah in sencah**. Založila knjigoveznica Ivan Avguštin, Jesenice 1939.

Paul Alpert: **Demain la démocratie...** Préface de Gaston Bergery. Editions de la Flèche, Paris 1939.

Gaston Bergery: **Principes de l'Economie frontiste**. Les Editions de la Flèche, Paris 1939.

Štefan Jerko-Čiček: **Poglejmo se**. 155 karikatur. Založila uprava lista »Posebna izdaja« v Ljubljani, 1939.

Alfred Max: **Politique extérieure des États-Unis**. Centre d'études de politique étrangère, Paris 1939.

Henri Beuve-Méri: **Vers la plus grande Allemagne**. Centre d'études de politique étrangère, Paris 1939.

Bernard Vernier: **La politique islamique de l'Allemagne**. Centre d'études de politique étrangère, Paris 1939.

»Rešimo mladino pred alkoholizmom«. Zbornik. Izdal Higijenski zavod v Ljubljani, 1939.

Miroslav Adlešič: **Naravoznanstvo in svetovni nazor**. Izdala Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1939.

Davorin Petančič: **Kuga**. Igra. Založil minoritski samostan v Ptuj, 1939.

Maurice Briault: **Recits de la Vêrandah**. Bloud & Gay, Paris 1939.

Stanislas Fumet: **L'amour**. Desclée de Brouwer, Paris 1939.

Archambault-Terreñoire: **Six options sur demain**. Bloud & Gay, 1939.

Albert Schreiner: **Vom totalen Krieg zur totalen Niederlage Hitlers**. Editions Prométhée, Paris 1939.

20 let ljubljanske medicinske fakultete. (Ponatis iz Zdravniškega vestnika.) Ljubljana, 1939.

Marja Boršnik-Škerlak: **Aškerc**. Modra ptica, Ljubljana 1939.

MALI IN VELIKI NARODI

Kdo med nami ne čuti v sebi nepojmljivega strahu, kakor vedno takrat, kadar se začne novo spreminjanje sveta? To je prastrah človeškega bitja, ki se je nekje odtrgalo od maternice in zablodilo v prazno.

Človekova usoda je postala zgolj politična, človekovo življenje se je na zunaj z vso vsebino vključilo v družbeno življenje in njegove procese, tako da je na znotraj izgubilo zvezo s svojim človeškim smislom.

Zgolj politična usoda izločuje nenavaden strup, pretresujočo in omamljujočo paniko. Bistveni znak današnjega človeka je strah. Boje se veliki in drzni, močni in plemeniti, neverni in zvesti, zakaj se ne bi bali majhni in zatirani?

Toda med strahom velikih in strahom majhnih je velika razlika. Strah velikih je blazen, strah majhnih je človeški. Veliki se bojijo, ker vidijo spačene podobe, majhni se bojijo, ker čutijo pravične mere. Veliki razvijajo v strahu vedno večjo in vedno bolj slepo in nesmiselno moč, majhni izginjajo z razodetimi smisli. Kaj je grozotnejše, prvo ali drugo?

Veliki narodi požirajo majhne. Zdaj jih nič več ne presajajo neobglenih in nezavednih v svoja topla ležišča, zdaj jih krepke in zdrave goltajo v svoje apokaliptične trebuhe. Sila mora živeti, ker je sila, nemoč mora umreti, ker ni sila. Borba na življenje in smrt, boj z vsemi sredstvi.

Sodobni imperializmi so si podobni ne glede na to, če to svojo nasilnost kažejo javno, brez zadržkov, ali posredno in premišljeno. Vsem je lastno brezobzirno izživiljanje človekovega posedovalnega in posiljujočega nagona, ki se polasča ljudi in vrednot brez ozira na njihov samородni, izvorni smisel.

Njihova politika je postala samonamen; umetnija, ki služi sami sebi; obvladovanje časa in prostora za vsako ceno. Bistvo njihove politike je sistematično zbiranje in pomnoževanje sile, kupičenje energij, skrajno izrabljanje kvantitetne funkcije veselja.

To brezmejno in strastno povečevanje prostora in moči, kakor se dogaja v čustvih in v dejanjih velikih narodov, resno grozi naravnemu redu, ki ga sestavljajo veliki in mali narodi.

Veliki in mali narodi tvorijo politično-duhoven svet, ki je podoben zvezdnemu vesolju in organskemu svetu sploh. Zgradba atoma je enaka zgradbi ozvezdja in nič ne kaže, da bi eden izključeval drugega.

Zgradba malega naroda je enaka zgradbi velikega naroda, njuna duhovna in tvarna reda sta si povsod somerna, le njune mere so različne. Iz dejstva, da je velik narod večji od malega, še ne sledi nobeno drugo, ki bi reklo, da je velik narod boljši ali vrednejši od malega. In če ni v ničemer boljši in vrednejši, nima pravice, da omejuje in zatira v malem narodu tisto človečnost, ki vzdržuje tudi bistvo velikega naroda.

Zvezde se vežejo v ozvezdja, atomi v telesa, narodi pa se ne morejo zbrati v svojo družino. Kdaj bomo oživili iz podzavesti resničnost, ki sta jo zrla Goethe in Briand? V krvavem testamente Napoleonovem njegovemu sinu stojijo besede: »Evropo je treba združiti v nerazvezno federativno zvezo... Evropa gre neizbežnemu spreminjanju nasproti; kdor ga zaustavlja, raztresa svoje sile v brezplodnem boju...«

Toda sleherno veliko resnico mora priklicati veliko izkustvo. Nastopa doba zadnjega in najhujšega nasilja, že dobrih sto let si sledijo v Evropi vedno hujše hegemonije.

Goli nagon po neomejenem osvojevanju ljudi in sveta se je razširil prav tam, kjer je najmanj človeške kristalizacije, v življenjski zavesti velikih narodov.

Danes, v najkritičnejši uri človeštva, si na svetu stojijo nasproti politične igre malih in velikih narodov ali držav, danes si stojita nasproti absolutno napadalna moč velikega in vedno večji zgodovinski strah malega naroda.

Za nadvlado Evrope in sveta se borita danes dve hegemonistični volji, na eni strani Nemčija in Italija, na drugi Anglija in Francija. Oba bloka nastopata s svojimi določnimi političnimi stališči, od katerih je vsako izraz zgolj gospodarsko socialne miselnosti. Duh ekonomizma je najjasnejši izraz kvantitetnega vrednotenja.

Če smo si o totalitarnih vladavinah popolnoma na jasnem in je naše razmerje do njih kratko in malo določeno z njihovimi dejanji, potem moramo spoznati tudi vse okoliščine zahodnih demokratičnih držav, ki se nam postavljajo za rešiteljice.

Predvsem ne smemo zamenjati njihovih narodnih kultur, posameznih človečanskih ustvaritev in njihovih demokratičnih naporov z njihovim stalnim hegemonističnim teženjem in z njihovo ošabno kulturno vzvišenostjo.

Kljub njihovemu prijaznemu stališču do malih narodov tako dolgo ne moremo pričakovati od zahodnih demokracij resnično demokratičnega političnega reda, dokler ne bodo spremenile

svojega plutokratskega bistva in zaživele v novi politično-družabni stvarnosti. Za to pa jim manjka dvoje: socialna pravičnost in duhovno junaštvo.

Res je, miselnost teh gospodovalcev in nasilnikov je predvsem ekonomska. Zmagoslavje in tesnoba današnjih dni se razvijata na temelju napačnega spoznanja, da so male države in mali narodi preslabotna sredstva v življenjski borbi, kakor da se življenje vzdržuje le s tvorno pomočjo ali kakor da človekova oseba ni glavni nosilec življenja.

Ravno v tej točki je v malih narodih zadeto celotno načelo življenja, ravno v tej točki dobiva mali narod svojo skrivnostno moč. Narod je organska skupnost določenih človeških oseb; težišče življenja je na posameznem človeku, ne na narodu, zato je napačno prenašati človekov osebni smisel v narodne oblike ali vso življenjsko težo le na družabne procese.

Življenjske borbe ne zajamemo le s tako imenovanimi gospodarskimi konflikti in še za te kaotične konflikte se bo polagoma našla razumna rešitev. Zato je napačno in krivično, če — načelno vzeto — polagamo politično-družabna dogajanja v nasprotja med velikimi in malimi narodi ali državami. Velik narod ne uspe nujno zato, ker je velik ali gospodarsko močan, majhen narod ne propade nujno zato, ker je majhen ali gospodarsko slab.

Toda kakor veliki narodi grešijo s prevelikim poudarjanjem gospodarskih dejstev, tako zapadajo mali narodi v premočno poudarjanje ideje.

Kdor koli misli, da se v mednarodni politiki sedanjega časa razvijajo človečanske težnje, da se življenje uravnava po splošno veljavnih pravilih duha in da gre vselej za vzorne vrednote, se usodno moti. In vendar prav majhni narodi padajo v to napako. Narava sama, ki jih ni obdarila z velikim številom in močjo, jih sili zgolj v etično smer, v čezmerno poudarjanje kvalitete, v zanašanje na idejni svet in duhovne napore.

Predvsem danes, v času izredne zgodovinske stiske, obstaja nevarnost, da se mali narodi preveč predajo paniki ali da se prehitro umirijo sredi največjih nevarnosti. Predvsem nam Slovincem preti nevarnost, da si prenaгло ustvarimo rešitev in jo postavimo v negotov ali celo napačen idejni svet.

Pri nas Slovincih je ideološki univerzalni vidik še vedno močnejši od stvarno zgodovinskega. Pri nas smo še vedno v štadiju političnih čustev in zasnutkov, ko bi morali že dolgo odločati.

Majhen narod se tako dolgo ne more dokončno zasidrati v življenju in se v vsem obsegu razmahniti, dokler ni polnovreden ud politične skupnosti sveta. Majhen narod tako dolgo ne more nastopiti kot nosilec splošne svobode, dokler se ne more udeležiti pravičnega svetovnega gibanja.

Dozdaj še ni nobena svetovna ideja tako čista, da bi bila brezpogojno pripravljena pomagati človeku sploh. Tako kakor danes zadeve stojijo, ne prihaja rešitev malih narodov od nobenega političnega ali idejnega imperializma.

Nepopisna je tragika malih narodov, ker jim rebus hic stantibus preti mnogo več od politične nemoči ali od zanikanja samostojnega narodnega obstoja. V današnjih malih narodih je ogrožen človek v svoji temeljni biti, pretita mu duhovna in telesna smrt.

Majhen narod predstavlja človeka sploh. Usoda malega naroda je usoda človeka sploh. Vse je postavljeno na točko stvarnega in duhovnega osvobajanja človeka, kadar je nesproščen in nesvoboden v okviru malega naroda. Ko bodo reševali človeka sploh, bodo reševali socialno in narodno vprašanje obenem, kadar bodo podelili malim narodom njihovo dostojanstvo, bodo dali dostojanstvo človeku sploh.

Bodočnost malih in velikih narodov je v federativni ureditvi Evrope. Nova Evropa mora biti zveza velikih in malih narodov, velikih in majhnih domovin, ne pa totalitarnih držav, kjer se pod znamenjem sile spajajo v ljubosumno mitično enoto zemlja, človek, kapital, duh in kri. Nova Evropa se mora zgraditi pod znamenjem celotnega, osebnega človeka, njemu morajo služiti državni ustroj, gospodarski red in duhovne vrednote. Vse, kar je, mora pomagati k človekovi osebni dopolnitvi.

Kadar bo Evropa uredila svoje gospodarstvo po velikih, naravnih kompleksih, ki ne bodo nujno povezani niti z državami, niti z anonimnimi družbami, in kadar bo nastal v njej nov politični red, ki se bo spojil s človekovim osebnim smislom, takrat bodo zaživel mali narodi v svoji izredni vrednosti.

Bergson je nekje zapisal, da je najnaravnejša človekova domovina po svojem obsegu majhna dežela, le taka daje človeku najsrečnejši občutek. In res govori zgodovinsko izkustvo, da je življenje v majhni državi ali narodu kljub nevarnostim bolj človeško od življenja v velikih državah in narodih. Četudi je velika država povprečno bogatejša od majhne, je povprečna zadovoljnost v majhni državi večja od tiste v veliki. Življenje je v majhni domovini na vseh stopnjah stvarnejše in osebnejše. Občutje v majhni domovini je prijetnejše v narodnem, gospodarskem, kulturnem in moralnem oziru.

Srce mi poskakuje ob veliki misli, da je Slovencem od nekdanj dana zapoved, naj si ustvarijo svojo srečno domovino. V tem veselju me ne motijo niti naše nesreče niti naše slabosti niti težak korak današnje zgodovine. V globini svojega bitja čutim stoletno pričakovanje tega, kar prihaja. Za zastrtim nebom čaka naš veter, pripravimo svoja jadra.

VIDA TAUFER
NA OBALI

Morje pljuska na obalo,
neprestano valovi,
venomer poljublja skalo,
ki vse dni ob njem molčí.

Kakor cvetje so valovi.
Vonj jasmína mi dehti,
kličejo me vsi glasovi,
v vsakem klicu pesem spi.

Vsaj za hip se skloni k meni,
glej me z mirnimi očmi,
s svojim srcem me objemi,
morje nama govori.

Daleč si in moji vzdih
danes žalostno pojo,
saj so kot prividi tihi,
ki se zibljejo z vodo.

VIDA TAUFER
VZDIH

Čemu ne morem brez besed umreti,
kakor umrje listje divjih trt,
pokojno med plastmi zemlje trohneti,
življenje je bridkejše kakor smrt.

Glej, vsaka noč je težka kakor kamen,
kot meč na usta vsaka misel pada,
izgublja se mi v prsih svetla nada,
ugaša pred očmi žareči plamen.

Le tvoje roke v duši mi ječijo,
zastrote s tugo kakor sklonjen cvet,
o tebi neprestano govorijo,
četudi so hladnejše kakor led.

IGOR

Ko sem urejal stare politične papirje, sem našel svoje beležke z antwerpenskega kongresa.

Zakaj se je med vsemi obrazi, ki so v teh beležkah pokopani, naglo dvignilo eno samo lice, lice Igorjevo? Tisti čas so mi bili dražji mnogi drugi tovariši, tisti, ki so se takrat, ko se je začela priditi komunistična internacionala, v njej borili proti kompromisu, proti izdajstvu in umikanju kakor jaz, ki sem pozneje, ko mi je bilo dano, verno izražal njihovo misel in sveto jezo; tisti, ki so kakor Igor »na drugi strani« vsaj zame predstavljali deset let tesne tovariške borbe, ki sem vedel za njihove slabosti in junaštva, četudi so me pogosto navdajale s strahom.

Toda med vsemi temi se je dvignil Igor sam, kakor da bi njegov obraz s skrivnostno močjo izbrisal vse druge okrog sebe.

Antwerpenski kongres. Danes dobro vem, da se je zadnja bitka za resnično revolucijo bila tam. V Rusiji so bili vse tako priredili kakor v ogromni, porogljivi komediji. Stalinova birokracija je zmagala nad Trockim in nad velikani iz leta sedemnajst, poslej je novi diktator zavladal nad brezkončnim prostorom, ki ga je revolucija v svoji oseki bila zapustila. V Rusiji so ljudje oktobra odšli v pregnanstvo ali padli v ječo. Po drugih zemljah so se strankini borci naveličali upirati se Moskvi, boriti se brez smisla, postali so poslušni uradniki. Tako je ta udar povsod vzbudil pristaše in poslušnike. Kajti čemu bi tudi razpravljali o novih navodilih in o novih ukazih, ko so ti vendar popolnoma ukinjali svobodo komunistov in pristaše neprekinjene revolucije spreminjali v vojake brez uniforme? Raje so se vdali. Tiste pa, ki so se sklicevali na Lenina in na rdečo armado, so obmetali z blatom in tako opljuvane izključili iz stranke. Slučaj je hotel, da je revolucionarni duh pokazal svoj zadnji odpor ravno na robu ene zahodnih dežel, v mestu trgovcev in brodolastnikov.

Toda kdo je vedel za to? Maloštevilna belgijska komunistična stranka v majhni deželi nikogar ni vznemirjala. Antwerpenske pivarne so ji odrekale svoje zborovanjske prostore samo zato, da ne bi dražila njihovih gostov. In kadar so kongresni delegati, pregnani iz enega prostora tavalili po ulicah in iskali zaklonišča, kjer bi se znova zbrali, nihče ni slutil, da je v teh ljudeh šlo za prihodnost sveta, za usodo njihovih teles in njihovega duha. Dobrodušni redarji s čeladami iz črnega sukna so jih neprijetno ustavljali na robu pločnika, da bi pustili mimo njih otroški voziček.

Tam, kjer smo sredi nekega predmestja končno obstali, je ves prostor razodeval pomanjkanje in poraz. Slavnostna dvo-

rana, ki je služila za ropotarnico. Parketna tla so žalostno škripala. Morali smo razporediti železne stole, ki so bili nagradeni ob zidu. Potem smo dvignili temnordeč gledališki zastor, predstavljal je razkošno nabrane zavese, ki jih držijo bogato pozlačeni držaji; odkril se nam je urejen vrt v neverjetno zeleni barvi z odprtimi in pokritimi hodniki ter terasami, sto kvadratnih metrov barvnih tkanin, ki so zatrepetale ob najmanjši sapi.

Na tem odru se je za mizo iz smrekovine utaborilo predsedništvo. V ospredju pozorišča pa so postavili rdečo in okroglo železno mizo za govornike.

Že v prvi minuti smo občutili, da smo razdeljeni na dva tabora: sprti bratje. Kdo med njimi je imel prav, ali oni, stalinovci, ali mi? Ali je bil Trocki v resnici antikrist komunizma, kakor so to kričali? In mi, ki smo šli za njim, ali smo bili res »majhni levičarski meščani«, »kontrarevolucionarji« in »belogardisti«? Ali pa so oni postali strahopetni in slepi od nemoči, neumnosti in uslužnosti ter pripravljali novi termidor, kakor smo mi to govorili.

Od tistega je minilo osem let. Mislim, da nam je zgodovina dala prav. Ne morem verjeti, da so oktobristi umrli zato, da se nad sveto Azijo razvije socializem nizke oblike, ki se zdi, da si je prisvojil bogove ameriškega produktivizma. Morda sem si tiste dneve celo želel, da bi se motil.

Na odru se je naenkrat pojavil človek, visok, suh in čokat obenem, skoraj brez vratu, s širokim, obritim obrazom, s čezmerno drobnimi ustnicami in s sivimi očmi, ki so jih tenka stekla okroglih očal čudno večala. Obdržal je svoj usnjat površnik.

Tisti od predsedništva so zaploskali. Prav gotovo je Rus, delegat iz Moskve. Polovica delegatov v dvorani je vstala in zapela internacionalo. Eden od naših, suh Italijan, je skočil na pozorišče, dvignil stisnjeno pest proti človeku iz Moskve in zaklical z rezkim glasom, ki je prevpil himno: »Eviva Trocki!«. Potem se je obrnil proti nam in se pridružil petju. Vsi smo peli.

Navadno ne ve nihče za pravo ime tistim osebam, ki jih pošilja kominterna, da prinesejo njene besede ali izvršijo njene ukaze; eno samo ime, en sam psevdonim. Ravno dovolj za označbo živega bitja, ki ni to, kar je.

Ko je himna ponehala, je predsednik kongresa dal besedo »tovarišu Igorju, delegatu izvršilnega odbora internacionale«.

Igor je dvignil roko, da bi zaustavil ploskanje, ki je nastalo. Snel je svojo čepico in pokazal ostrizeno, plavolaso lobanjo. Pomaknil se je par korakov naprej in naslonil na mizo svoji dve majhni in zelo beli pesti. Potem se je zazdelo, da je s svojim pogledom poiskal vse tiste obraze, ki smo jih imeli v poltemi, jih izmeril in prepoznal, nato pa nenadoma popustil v svoji napetosti, se zravnal in začel:

»Tovariši...«

Govoril je bogato in pravilno francoščino, z lahkim slovan-
skim naglasom, ki ga čez nekaj časa nismo več čutili. Včasih je
iskal uporniško besedo, takrat je dvignil oči, razširil roke in
bil videti sredi molka kakor človek, ki moli. Naenkrat se je
beseda pojavila na njegovih ustnicah, njegova dlan se je skrčila,
njegova pest je znova padla ter nadaljevala neprestano in eno-
lično gibanje, kakor bat stroja, ki se pravilno vrti in pravilno
pojema.

V svojih beležkah imam vsebino Jegorjevih besed. Toda čemu
naj jih tu obnavljam? Igra je bila resnična. Kaj se je pokazalo
med temi ljudmi in nami? Razlika v gledanju na svetovni polo-
žaj, na revolucionarno strategijo? Da, šlo je za angleško-ruski
sindikalni odbor, za položaj komunistov v Kuo-min-tangu, za to,
kar se imenuje v doktrinarnem žargonu »možnost socializma v
eni sami deželi«. Toda četudi so bila ta vprašanja težka za
prihodnost revolucije, bi lahko o njih razpravljali, ne da bi se
sovražili in napadali. V resnici nas je nekaj drugega zoper-
stavljalo in vedno bolj odaljevalo prepričaje se brate; to je
bilo globoko nasprotje v čustvih in v prepričanju. Za stalinovce
je veljalo obvarovati doktrinarno enotnost stranke, nam je bilo
važno rešiti resnico. Igor je dejal, da je najvišja oblast inter-
nacionala bila kratko in malo rešila vsa vprašanja; obsodila je
bila vse samovoljneže, ki nikdar miso mogli razumeti duha
boljševizma, ampak so s svojimi majhnimi vestmi hoteli vzne-
mirjati delavske množice, ki hočejo predvsem zvedeti smer, kam
naj gredo. Mi pa se moramo podvreči, sprejeti rešitve ter pri-
znati svoje zmote in herezije. Za to ceno internacionala še morda
lahko obnovi svoje upanje v nas in nam nekoč še lahko odpusti.
Če pa bomo vztrajali v svojem ponosu in še naprej trmasto
bramili svoje zmotne položaje, dobro, potem pa »pojditе, vi
buržuazni intelektualci, ki ste zablodili v delavske vrste, nazaj
v svoj meščanski razred, pokažite svoje prave menjševiške in
belogardistične obraze...«

Groza me je obšla, ko sem ga poslušal. Ne, ljudje kakor so
Igor in jaz se ne morejo več razumeti. Ali je zares verjel v to,
kar je govoril? Dobro sem čutil, da bi govoril vseeno tako,
četudi bi ne bil prepričan. Zanj je bila merodajna ena sama
stvar, komunistična internacionala, ki »proti njej ne more imeti
nihče prav«, ki se je treba z njo spojiti in izenačiti, tudi če se
moti, če se izgublja ali če laže, samo zato, ker je »orodje revo-
lucije«. Ljudje pridejo in gredo, je mislil, ona pa mora ostati
nedotaknjena. V svoji globini sem začel nejasno zavračati ta
mit. Bil sem mnenja, da revolucije ni mogoče hraniti z lažmi;
kdor koli bi, junak ali svetnik, odpovedal v tej zadevi, četudi
bi bil prepričan, da ravna pravilno, bi v mojih očeh izdal vse
in slehernega posameznika.

Toda v tem človeku je bila vera. Sovražil sem to, kar je govoril in kar je delal, toda predno sem zasovražil njega, sem ga vzljubil.

*

Ko je Jegor umolknil, mu je polovica delegatov ravnotako ploskala kakor takrat, ko se je pojavil; druga polovica je ostala hladna. Nekaj dvignjenih pesti se je dvignilo in nekaj vzklikov, nova internacionala je združila glasove nas vseh, vznemirjajoče občestvo soglasja in sovraštva.

Čudna zborovanja so taki kongresi; ko se odpro, je že vse določeno. Ko je stališče enkrat zavzeto, ga nič več ne more omajati, tako da se na njih bolj odvijajo obredi kakor debate. In zato najbolj preseneča dejstvo, da se vsakdo tega sicer dobro zaveda, v resnici pa se strastno razgreva, kakor da še nič ni odločeno.

Natačno smo vedeli, kako se bodo stvari odigrale. Kakor druge komedije je uredila Moskva tudi to, ki naj se odvije okrog trockističnih tez v tem izgubljenem kotu zahoda. Sklepi so bili napisani, člani novega središčnega odbora izbrani. Nekaj več kot polovica kongresa bo pritrjevala predlogom, mi pa se bomo uklonili sodbi ali pa nas bodo zaznamovali za heretike in pognali iz svoje skupnosti.

Natančno tako se je tudi zgodilo. Dali so nam šest ur časa, da se odpovemo svojim zmotam, četudi nam je zadostovala ena sama ura, da odbijemo izzivalno ponudbo, ki se je zdelo, da ne žali le našega človeškega dostojanstva, ampak proletariat, ki smo ga zastopali, revolucijo in resnico.

Za ta zadnji sestanek naše frakcije je eden naših somišljenikov, neki antwerpenčan, odkril lokal blizu пристanišča. Dvorana, ki so nam jo odstopili, je bila neke vrste klet sredi dvorišča, ki so ga obkrožale visoke stavbe. Ena sama svetilka, pritrjena na stropu, jo je razsvetljevala. V nekem kotu je bilo dvoje ali troje praznih sodov. Ob stenah, ki so bile z apnico namazane, so bile zložene deske. Ni bilo niti mize niti stolov, morali smo stati. Zeblo nas je. Od daleč je bilo slišati sireno z reke Escaut.

V tej nizki dvorani se nas je zbralo v krog kakih trideset. Neskladno človeštvo revolucije. Rudarji iz krajev Liége, Charleroi, Borinage s svojimi voščenimi obrazi, ki se jim poznajo modre brazgotine, trije dokerji, tekstilci, kovinarji, dva umetnika, — en slikar in en igralec —, nekaj vseučilišnikov. Bilo je tudi nekaj Italijanov, ki jih je fašizem pregnal, pomagali so nam v tej preizkušnji, ki so jo že poznali.

Nekdo je spregovoril. Dejal je, naj se zavedamo, da smo v posesti revolucijske resnice, da smo odgovorni za duše in voljo ljudi, ki so se nam izročili, da jih vodimo, in da zaradi tega ne moremo zaslužniti svoje vesti ali jo vreči od sebe kakor vržemo

kost psu, »tej zveri, ki jo je popadla steklina, temu izrojenemu boljševizmu«.

Nekdo je zaklical: »Kdor laže, izdaja«.

Oglasil se je delavec, ki je izrazil svoj poslednji dvom in svojo potrnost. »Toda kljub vsemu smo mi ustvarili to stranko. S svojo krvjo. Hudo je kar tako prepustiti jo.«

Ta glas je izražal občutje nas vseh. Toda najbrž nas je prav zaradi tega tako razburil. Kričali smo: »To ni več naša stranka... To je sindikat hlapcev... Množice bodo izpregledale...«

Upali so... Jaz pa sem zaslutil, da je za dolgo časa vse končano.

Skupna izjava naše frakcije je bila kmalu napisana. Gledal sem teh trideset ljudi, zbranih v krogu. Vsakdo od njih je držal sveženj belih listov. Nekdo je glasno bral, čela so se nagibala. Brezbarven glas je hotel biti trd, hotel se je spreminjati, hotel je prikriti svojo bolečino, bolečino nas vseh. Ko se je ustavil, da bi se oddahnil in se okrepil, je bilo slišati obračanje listov.

Spominjam se, da sem v tem trenutku preletel vseh devet let svojega življenja, ko sem bil razmišljal, veroval in se boril. Takrat zame nič drugega ni veljalo razen revolucije in te stranke, ki jo je utelešala. Vse sem jima podrejal. In vse to življenje mi je bilo zdaj navzočno. Zopet sem videl blindirane avtomobile, kako so leta triindvajset orali hamburške ulice, in tisti kot, kamor sem legel, ko so krogle obsule zid okrog mene; videl sem carinski urad v Ventimiglii, kjer sem pred arkadami cvetja čakal, da mi obmejni komisar vidira moj ponarejeni potni list, — če bi me zavrnil, bi dvanajst mladih ljudi izgubilo svoje življenje; videl sem hodnik spalnega vagona med Sofijo in Ruščukom, kjer mi je ponudil odišavljene cigarete belooblečeni častnik z browningom za pasom, poveljnik moje straže, ki bi me po navodilih moral dati ustreliti »zaradi poizkušenelega bega«; videl sem moskovske množice, kako so se tisti dan, ko se je predal Šanghaj, po cele ure zgrinjale po Tverski cesti in kako sem z nekega okna v Bristolu žalosten motril pijani sprevod dvomljive zmage, kajti dvom se je že polastil mojega srca. Zopet sem videl Ditko, kako si je raztrgala obleko, da bi mi pokazala svoje rdeče in brazgotinaste prsi brez dojk. Zopet sem prav določno slišal dva strela v garaži in kmalu nato Carlottin glas za svojim tilnikom: »Tovariš, kako ste nervozni«.

Predlog resolucije je bil soglasno sprejet.

Mene so določili, da jo preberem popoldne na kongresu. Igor je v imenu kominterne zahteval našo izključitev. Tako so vrgli trideset opozicionalnih delegatov iz stranke in iz internacionale.

*

Zakaj nisem mogel odtrgati svojih misli od Igorja?

Moji prijatelji so ga zasmehovali in ga imenovali Jožefa, s

tem so hoteli osramotiti njegovo gorečnost, ker so videli v njem hlapčevski duh.

Jaz pa sem slutil nenavadno skrivnost v tem trdem človeku, poklicnem politiku in tujcu, ki mu niti pravega imena nismo znali. Rad bi se mu bil približal in govoril z njim.

Naključje mi je kmalu pokazalo vsaj eno podobo njegovega življenja.

Ko so bili izrekli našo izključitev, smo zapustili dvorano. Kongres se je nadaljeval brez nas. Moji tovariši so se razkropili. Pretreslo me je, hotel sem ubežati nepristni vnemi, ki so se ji predajali, da bi zakrili svojo potrtost; zato sem si poiskal prevezo ter se oddaljil.

Hotel sem stopiti na večerni vlak in se odpeljati v Bruxelles.

Dolgo časa sem taval sam samcat po pristanišču. Ne vem, ali sem se naslajal nad porazom ali pa sem začutil potrebo po novi nežnosti, ki bi stopila na mesto izgubljene, in sem zato iskal otožnost, teman opomin iz svojih najbolj oddaljenih časov, iz dni, ko sem sanjaril ob morju.

Na kolodvor sem prišel takrat, ko je vlak v Bruxelles ravno odhajal. Brez premišljanja sem skočil na pločnik. V oddelku, ki sem stopil vanj, so bili sami kongresisti. Zdeli so se veseli in hrupni, moja navzočnost jih je spremenila v hladen molk.

»Dober večer, tovariši!«

Nekateri so mi iz zadrege pokimali v pozdrav, toda vsi so se obrnili od mene. Zanje sem bil krivoverec in odpadnik. Grenka senca je napolnila mojo dušo. Toda zakaj sem se upiral, čemu jim delal očitke? Saj niso mogli razumeti moje vere v človeka, oni so imeli drugo vero.

Niso se več smejali. Polahko sem jih motril enega za drugim, toda vseh nisem prepoznal. Ali sem na priliko že kdaj videl človeka z rumeno poltjo, belimi lasmi in ozkimi očmi, ki je sedel v kotu meni nasproti? Navzočnost tega neznanca me sicer ni smela presenetiti; da bi si stalinovci zagotovili večino na kongresu, so zadnje mesece pripeljali mnogo tujcev v stranko.

Dolgo časa me je motril, pri tem so mu ustnice oblikovale dvoumen nasmeh, ki sta se v njem na čuden način mešala nestrpna ironija in prezir. Mahoma se je obrnil do svojih prijateljev.

»Kakšno jeklo, ta Igor! To so pravi oktobrski ljudje,« je dejal.

To je povedal zaradi mene, o tem nisem mogel dvomiti. Drugi so mu hrupno pritrjevali, kakor da bi bilo s temi besedami konec zadrege.

»Pred tem kongresom sem ga videl en sam krat,« je nadaljeval tujec. »Deset let je že tega, in kakšnih let! Državljska vojna vam razorje telo in obraz. In vendar sem ga takoj prepoznal.«

S tem, da nam je priklical v spomin zvestega junaka, me je hotel udariti naravnost v sredo izdajalskih prsi. Vsi so ga v tem trenutku tako razumeli. Slišati je bilo le udarjanje koles ob tračnice in sikanje noči ob stene.

»In kakšni spomini,« je nadaljeval moj nasprotnik. Malce je počakal, me premeril ter se obrnil od mene.

»Bilo je v noči od 25. na 26. oktober pred Zimsko palačo. Streljali smo in se pomikali naprej v trdi temi po Milionaji. Drug drugega nismo videli. Top Petropavlovske trdnjave je začel streljati. Aspiranti, skriti za kupom drv, so s strojnico pometali cesto. Opečni prah nam je polnil oči. Nič drugega nismo videli, kakor iskre, deset isker na sekundo. Izgubljali smo gotovost. In takrat so prišli oni iz Pavlovskega, s Čudnovskim in Igorjem. Eno uro zatem smo skupno predrli v Zimsko palačo. V veži se je velika igra začela znova. Ubogi tipičasne vlade so zgoraj že ob samem šumu omedlevali in močili svoje hlače. Toda vsi junkerji je niso pobrisali; tisti, ki so ostali, so se dali pobiti po hodnikih. Takrat je zadelo tudi Igorja. Dvigal se je po polžjih stopnicah in dobil kroglo skozi vrat. Kri je siknila v velikih curkih. Položili smo ga na tla. »Pokošen«, sem si mislil in odšel naprej. Ko smo opravili in se vrnili dol, je bil že tam. Vedno se ga bom spominjal, njegovih široko odprtih oči in pobledelih ustnic. Toda on se je smehljaj. Da, iz veselja. Tak je ta Igor!«

Neznanec si je hrupno oddahnil. Vsi so molčali.

»Šele pozneje sem zvedel za njegovo ime, za Igorja in za ono drugo.«

Ko je pripovedovalec to rekel, je napravil tako skrivnosten obraz, da sem se nasmehnil. Mislil je, da sem zasramoval njegovega junaka.

»Včeraj sem za trenutek govoril z njim. Ali se me je spominjal? »Da, mi je dejal, »vaš browning se je trikrat zataknil. Nosili ste smešno zeleno čepico. In vedno ste šepetali. Slava Bogu. Če je priletel komu kamen na glavo: Slava Bogu. Ko sem padel: Slava Bogu. Ko sem vas videl, da greste dol, sem se še vedno smejal. In ni vam bilo prijetno, ko ste videli, da še živim.« — Kakšno naključje! Oba sva se vojskovala do konca državljanske vojne in se nisva več videla. In naenkrat... se je pojavil v Svijajsku.«

V tem trenutku je neznanec pogledal v tla. Nisem več mogel molčati.

»Ali veste, tovariši, kaj pomeni Svijajsk? Kazan je bil izgubljen, Kazan, to se pravi Volga, to se pravi zmaga in revolucija. Oddelek vojaštva prispe s posebnim vlakom. In napade, eden proti desetim.«

»Da,« je vzkliknil moj nasprotnik. »Vi hočete imenovati Trockega in Smirnova.«

»Naslednjega dne se je Trocki vkrcal na topnjačo in dal potopiti belo brodovje v kazanskem pristanišču.«

Že takrat je bila sovražnost med njim in med nami tako velika, da je junaštvo Svijajska izgubilo ves sijaj v njihovih očeh, ko se je razodelo kot delo Trockega.

Neznanec je samo dostavil:

»Tudi Igor je bil med njimi.«

Skozi šipe smo zagledali luči, kako so se prižigale v bruxelleskih predmestjih. Pripravili smo se za izstop iz vlaka.

*

Dokaj klavрно sem se bil lotil svojih poklicnih opravil in že sem čutil, kako se vsa ta bližnja preteklost z vsemi svojimi liki odmika v nepojmljivo oddaljenost. S tisočimi vlakni sem bil zvezan s stranko; ali je zadostovalo, da sem se jim brezobzirno iztrgal, če sem hotel spremeniti svoje gledanje na svet in določiti mesto svojemu življenju?

Čutil sem se strahotno samega. Bil sem mnenja, da še ni mogoče, da prav za prav mi politično modro organizirati opozicijo, ki jo je internacionala izključila, v kako novo stranko. Zato se nisem hotel pridružiti tistim svojim starim prijateljem, ki so to namero poskušali izvesti. Nekateri so zaradi tega videli v meni ubežnika ter so mi izražali nezaupanje in hladnost.

Morda so tudi moji stari nasprotniki sumili v meni nepristno odločitev. Tako se mi je zazdelo, ko sem nekaj dni po Antwerpnu dobil zelo prijazno pismo Roberta Clerca, v katerem me je vabil na kosilo.

Robert Clerc ni bil nikdar član komunistične stranke. Bil je eden od tistih ljudi, ki so bili meščani od nog do glave, ki so ohranili z meščanstvom tisoč vezi, vezi družine, rodu, denarja, — in ki so na povsem intelektualističen način pristopali k revoluciji ter jo predstavljali in ji služili v svojem območju. Bil je odličen inženir, človek visoke kulture, sicer muhast in lahko miseln; vedel sem za njegove vznemirjujoče napake in za njegove še bolj vznemirjujoče odlike, vendar si nisem mogel kaj, da ga ne bi vzljubil.

Vabilo Roberta Clerca me samo po sebi ni presenetilo. Le čas, ki ga je v ta namen izbral, mi je dal misliti. Vendar se nisem prav nič obotavljal. Ko sem ga nekega dne srečal v veži neke banke, me je mimogrede zgrabil za roko ter mi dejal z brezbriznostjo, ki ga je delala tako prijetnega: »Torej jutri. Tudi Igor bo tam.« Ko je stekel dalje, je pristavil: »Pridi zгодaj!«

Pri tej priči sem začel omahovati. Nisem mogel verjeti v naključje. To srečanje so določili premišljeno. Brez dvoma je Političnemu uradu prišla na uho kaka vest o mojem obotavljanju, pa je poskušal zaradi moje zvestobe preteklosti izsiliti iz mene kako izjavo ali kar preklic, kajti taka nagla vrnitev

bi opozicijo demoralizirala in zmedla. Za trenutek mi je prišlo na um, da bi vse to poročal svojim dosedanjim prijateljem. Ko pa sem bolj premislil, sem spoznal nesmiselnost takega početja. Privlačevala me je misel, da se bom z delegatom kominterne lahko razgovarjal daleč proč od sleherne demagogije. Sklenil sem oditi k Robertu Clercu in govoriti z Igorjem.

(Dalje)

Prevedel E. K.

VLADO NOVAK

ZAPISKI O SLOVENSKIH KLASIKIH

V organskem slovstvenem razvoju slehernega naroda je poznanje domačih klasikov in mojstrov najvidnejši izraz povezanosti z narodovo slovstveno tradicijo. To je najbolj trden temelj, ki skriva v sebi pogosto tudi že vsaj eno od vzmeti za nov ploden zagon. Tudi v slovenski slovstveni zgodovini je bila ta zavest vedno živa, včasih skoraj nevidna nekje na dnu, nekatere generacije pa so jo programatično izpovedovale. Čbeličarji so navezovali na tisto, kar so imeli iz svoje mlade slovstvene preteklosti za najboljše, na Pisanice in še bolj na Vodnika. Tega ni Kastelic izpovedal samo v uvodni pesmi »Prijatlam kranjšine« v prvem zvezku Krajske Čbelice, ampak je hotel to dokazati tudi z novo izdajo Vodnikovih pesmi; pripravljaj jo je od leta 1851.—1859., a svojega načrta ni izvršil.¹ Storila pa sta to in še več Prešeren in Smole že naslednje leto 1840., ko sta v svoji zbirki knjižic izdala Vodnikove »Pesmi« in Linhartovega »Matička« ter pripravljala tudi že »Županovo Micko«. Samo Smoletova nenadna smrt je pretrgala njun načrt izdati vse, kar je do tedaj vrednega ustvarila slovenska slovstvena preteklost. Ponovno je dokumentirala to sklenjenost s slovstvenimi predniki mladoslovskega generacija: prvi vogelni kamen v temelju mladoslovskega razdobja, ki stoji literarno v znamenju bogatega razcveta našega realizma, je »Klasje«, sistematično zamišljena zbirka slovenskih klasikov, ki je združila v delu Jurčiča, Levstika in Stritarja — tega je celo potegnila v slovstveno delo — a je žal ostala pri edinem prvem zvezku, pri Prešernu. Tudi dr. Ivan Prijatelj je v zadnjih vojnih letih v slutnji bližajočega se sodnega dne, »ki ga je napovedal že Prešeren, ko bo ob njem Gospod (το πᾶν) poklical narode pred svoj prestol in ločil kulturne od nekulturnih«, ² hotel utrditi tak temelj za bodoči slovstveni razvoj in je osnoval pri Tiskovni zadrugi zbirko »Slovenski pisatelj«, ki naj bi bila kolikor mogoče popolna serija slovenskih klasikov. To njegovo prizadevanje je rodilo kljub njegovemu kasnejšemu razočaranemu umiku dosti lepih sadov. Zbirka »Slovenski pisatelj« je dela pobudo in zgled za podobne izdaje tudi pri drugih založništvih. Če bi sešteli vse zvezke, ki sestavljajo posamezne povojne izdaje zbranih in izbranih del naših pisateljev in pesnikov, bi dobili najbrž celo precej visoko število knjig. Toda vse to je kakor neprevejeno žito, ki ima dovolj zdravega zrnja pa tudi mnogo plev in celo nekaj snetjā. Vse to izdajanje je silno neurejeno, preveč prepuščeno slučaju in založniškim računom. Popolnoma umljivo je, da do danes nismo mogli izvesti vsega, kar smo dolžni svojim klasikom, kajti praktično si je vsaj zelo težko, če ne nemogoče misliti trenutek, ko bi mogel tudi kritični kulturni kronist sam ugotoviti, da je storjeno vse in da ni nobene pomanjklji-

¹ Prim. SBL I. 434.

² Prijatelj, O izdaji naših klasikov (glej naslednjo opombo).

vosti, nobene vrzeli. Takega samozadovoljstva se nam ni bati, kajti danes ta dan v številu izdaj naših klasikov take vrzeli so, nekatere so celo velike, skoro boleče, vsaj za slovstvenika, ki ve, da je med njimi mnogo takih, o katerih je gotovo, da so ostale odprte le slučajno, iz zunanjih nebitvenih razlogov. Zato je potrebno konkretno pokazati vsaj največje pomanjkljivosti in potrebe. Da bi to delo imelo realnejšo osnovo, se je zdelo primerno poprej znova načeti dvoje vprašanj: prvič, kdo je slovenski klasik, in drugo praktično: kako naj se slovenski klasiki izdajajo. Na obe vprašanji je odgovoril že dr. Ivan Prijatelj, ko je snoval zbirko »Slovenski pisatelji«.³ Med njegovim in našim odgovorom ne more biti bistvenih razlik.

I.

Ob današnjem stanju slovenske slovstvene zgodovine bi bilo več ko zgrešeno še podvomiti o veljavnosti načela, da je treba za vsako slovstvo znova zastaviti vse literarne probleme in jih reševati avtonomno, to pomeni tako, kakor narekujejo predvsem vsi tisti faktorji, ki so povzročili bistveno samostojen razvoj naše narodne kulture in jo obenem že tudi organsko včlenili v zapadnoevropsko kulturno enoto. Tudi na vprašanje, koga vse bi mogli iz svoje slovstvene preteklosti poimenovati z imenom klasik, bo slovenski slovstveni zgodovinar odgovoril precej drugače, kakor na primer zgodovinar francoske ali angleške literature. Moral bo biti mnogo širokosrčnejši in pri vrednotenju osebnosti mnogo dlje prizanašati s samim čisto estetskim merilom; ne morda iz apriornega naivnega vzroka, ker bi ob takem merilu premalo ostalo, ampak zaradi upoštevanja posebnih razmer, od katerih je bila odvisna slovenska duhovna in slovstvena rast. Izhajati bo moral iz dejstva, da spada slovensko slovstvo v vrsto onih, ki jim pravimo zamudniška. V zamudniških slovstvih je prehod iz pismenstva v literaturo mnogo kasnejšega datuma kot v onih s staro slovstveno tradicijo. Vpliv te značilnosti pa sega v slovenski slovstveni zgodovini še daleč v dobo čisto literarnega razvoja, ko slovstvena zgodovina že zdavnaj opušča ozir na pismenstvo in književnost, tako rekoč skoro do konca 19. stoletja. Kdor se tega zaveda, bo priznal, da bi uporabljanje samih čisto estetskih kriterijev bilo tudi še za to dobo neprimerno in krivično. Že profesor Prijatelj je opozoril na važno vlogo, ki jo je v razvoju našega slovstva imel občan, organizator kulturnih tal; ta vloga je tolikšna, da mora naša slovstvena zgodovina vsakega izmed njih ne le imenovati, ampak celo podrobno obravnavati; »priznavati jim ne sme pesniških zaslug, če so se tudi sami ukvarjali s pesmijo v teoriji in praksi, zato pa jim mora priznati tem večje literarne zasluge. In zraven tega mora še poudariti, da te pogosto niso nič manjše, ampak samo drugačne.«⁴ Izhajajoč iz tega osnovnega prepričanja, si je isti prof. Prijatelj v članku »O izdaji naših klasikov« na vprašanje: kateri pisatelji naj se izdajo, — kar je isto, kakor če bi vprašal, katere slovenske pisatelje smemo imenovati klasične — odgovoril takole: »... naši klasiki, pri čemer poudarjam obe besedi. Ne glede na to, kar pomeni izraz »klasičen« v estetiki, si predstavljam pod klasikom odličnega pisatelja — odbranika. Odličnost se določa najprej s čisto umetniških kriterijev, ki drže pred vsakim, torej tudi mednarodnim estetičnim tribunalom. Tudi takih klasikov imamo Slovenci, ki bi jih z užitkom čital najrazvijenejši literarni sladkosnednež slednjega naroda. Poleg njih pa imamo še celo vrsto pisateljev, ki najbrže ne bi

³ Dr. Ivan Prijatelj »O izdaji naših klasikov«, »Naša knjiga« (priloga septemberski številki LZ 1917) str. 5—7, »O ureditvi naših klasikov«, prav tam pri novemberski številki str. 10—12.

⁴ Prim. Prijatelj, Pesniki in občani, LZ 37/1917, str. 316.

prebili mednarodne estetične preizkušnje, a ki so govorili k srcu in umu Slovincem in bi jim govorili primerno izbrani in izdani še danes. To so »naši« klasiki, slovenski pisatelji torej, ki so dajali v svojih ob svojem času našemu narodu prikupnih in tudi še sedaj za Slovence važnih umetninah naši duševnosti obliko.⁵ Osnovni kriterij za tako vrednotenje je torej po Prijatelju zavestna umetniška ambicija, ki mora biti vidna v delu vsakega pisatelja in pesnika, kriterij, ki je hkrati dovolj širokosrčen in dovolj strog, tako da le redko potrebuje odločujoče literarnozgodovinske podkrepite. Le v posameznih izrednih primerih, kjer se ni mogoče izogniti giblivi osnovi osebnega okusa, se bodo mnjenja najbrž nekoliko razlikovala. V resnici vprašanja niso tako komplicirana. Najbolj naravne in zato najbolj pravilne rešitve daje sproti naša literarna zgodovina v toku svojega razpravljanja v celotnem kompleksu slovenskih literarnih problemov.

II.

Vprašanje o načinih izdajanja zahteva temeljite in nadrobne obdelave v zvezi s pretresom vseh izdaj, ki so jih do sedaj doživeli naši klasiki in neklasiki. V okviru tega članka je mogoče dati le glavne črte.

Navedena Prijateljeva opredelitev slovenskih klasikov pričanja veljati šele v literarni dobi, kjer more literarna zgodovina govoriti o zavestnem umetniškem iskanju. Razumljivo je torej, da izloči vse obilno gradivo iz neumetniškega razdobja pismenstva in književnosti. Tu ni mogoče govoriti o klasikih. Pri razpravljanju o načinih in potrebah izdaj pa je vendarle treba razširiti pogled tudi na spomenike naše starejše slovstvene zgodovine.

Za najstarejše anonimne slovstvene in jezikovne spomenike ter za starejše pisce je najprimernejša popolna znanstveno kritična izdaja, kajti njih vsebina v celoti ne more biti popularna, znanstvena potreba po takih popolnih izdajah pa je nedvomna in toliko večja, kolikor starejši je tekst, ki naj se izda. Nekateri slovenski protestantski tiskarji so danes že unica, ki jih hranijo tuje knjižnice v Gradcu, na Dunaju, v Göttingenu, Tübingenu, Dresdenu, celo v daljnem Londonu in Kopenhagenu, torej našim znanstvenikom zaradi oddaljenosti malodane nepristopni in vrh vsega vsaj nekateri še v nevarnosti, da se izgube ali od starosti razpadejo, ker jih tujec ne zna vselej dovolj ceniti; zanj je to samo interesanten star tisk, redkost, ki je ne da iz rok, da bi mogla v polni meri duhovno koristiti tistim, katerih dragocena duhovna last je. Naše znanstvene ustanove bodo rešile te po vsej Evropi raztresene spomenike naše duhovne preteklosti v popolne znanstveno kritične izdaje, kajti v dejansko last slovenskega naroda bi jih najbrž niti ob drugačnih denarnih možnostih ne bilo mogoče dobiti. Na tem temelju bo seveda treba graditi dalje, kajti nevarnost propada ne sme biti edini motiv za knjižne izdaje spomenikov kulturne preteklosti.

Vse tiste tekste iz tega razdobja, ki so za duhovno zgodovino Slovencev tako pomembni, da jih mora sleherni slovenski izobraženeec poznati neposredno, ne samo iz pripovedovanja slovstvenega zgodovinarja, pa je treba izdati v obliki antologij, bodisi šolskih ali pa obširnejših, kakor je na primer Ruplova knjiga »Slovenski protestantski pisci«. To je tip plemenitene leposlovnosti izdaje, ki ga je izoblikovala od prof. Prijatelja zasnovana in od Tiskovne zadruge izdajana zbirka »Slovenski pisatelji« in za njo druge podobne zbirke in izdaje. Za izdajo avtorjev z večjim ali manjšim

⁵ Prijatelj, o. c. str. 6.

umetniškim hotenjem, torej po Prijatelju »naših klasikov«, se je namreč izkazalo, da je v naših razmerah najbolj prikladen prav ta način plemenitene leposlovnne izdaje, ki znanstveni trdnosti in popolnosti dodaja še neko zlahkno poljudnost, kar napravlja take knjige bolj žive in dostopne širšim inteligenčnim plastem, ne da bi bili slovstveno večji s tem prikrajšani. Če daje urednik v knjigi točen račun o prirejanju teksta — tako prirejanje je v leposlovnih izdajah upravičeno in potrebno — in če doda slovstvenikom na ljubo še variante, je izdaja dovolj zadostila tudi znanstvenim potrebam. Prof. Prijatelj sicer tega v svojih izdajah Jurčiča in Tavčarja ni storil, zato je bila potrebna kontrola, ki jo je nad tem njegovim delom opravil dr. A. Breznik,⁶ toda to dejstvo ne more zmanjšati vrednosti teh dveh izdaj niti toliko kakor to, da sta ostali nedokončani. Od ostalih urednikov takih izdaj so izpolnili to zahtevo nekateri bolj, drugi manj. V tem pogledu bo najpopolnejša Kidričeva izdaja Prešerna, ki že v 1. zvezku z vso znanstveno tenkovestnostjo polaga račune o redakciji teksta prav do zadnjega ločila in naglasa, za 3. zvezek pa obeta tudi vse variante in dodatke novih najdb.

Drugi poudarka vredni tip, ki ga je izoblikovala poleg nekaterih drugih zlasti zbirka *Cvetje* z izdajo posameznih in izbranih del, je v bistvu samo v manjše enote razdrobljena in s šolniško umetnostno vzgojno prakso obogatena varianta Prijateljevega načina izdaj. Vreden pa je vsega uvaževanja, ker nedvomno presega šolski okvir, če drugje ne, vsaj v tistih zvezkih, kjer nam nudi trenutno najboljše izdaje, čeprav samo v izboru (Vodnik, Čop, Linhart).

V neposredni zvezi z načini izdaj, od katerih smo pokazali samo glavne tipe, je vprašanje, kdo naj klasike izdaja, da se bodo mogli kar najbolj razširiti med narod. Med glavnimi vzroki, da še danes pogrešamo toliko knjig naših klasikov, je namreč tudi ta, da trgovski duh naših privatnih založništev iz ozirov na majhen obratni kapital prekinja začetne izdaje naših klasikov in jih pušča nedokončane, ker se niso rentirale, novih pa iz istih vzrokov sploh noče več začenjati. Krivično bi bilo govoriti samo o pomanjkljivem narodnem čutu naših založništev. Nekatere založbe celo z veliko požrtvovalnostjo izdajajo klasike slovenske besede, čeprav se morajo omejiti na sramotno nizko naklado. Tu bi bila dolžnost javne oblasti, da jim priskoči na pomoč z izdatno podporo, da bi mogle take izdaje dobiti dovolj veliko naklado in dovolj nizko ceno. Večina naših izdaj bi zaslužila, da bi jih vrhovna slovenska prosvetna oblast v velikem številu izvodov odkupila za vse slovenske šolske knjižnice, vsem javnim knjižnicam pa s pomočjo drugih javnih korporacij z izdatno podporo omogočila nakup takih izdaj, če jih še nimajo. Poleg tega bi lahko z javnim denarjem postavila temelj veliki založbi, ki bi brez iskanja trgovskega dobička pošiljala dobro pripravljene knjige naših klasikov v velikih nakladah med narod. To bi izdaje pocenilo in ljudstvo bi mnogo laglje segalo po njih. Poleg tega pa bi poloficielni značaj založbe omogočal velika obvezna naročila od vseh šolskih in podobnih knjižnic. Zlasti s šolskimi izdajami klasikov bi morala taka močna vseslovenska založba razbremeniti privatna založništva. Realizacija take ustanove, katere prvo načelo bi morala biti čim višja kvaliteta izdaj, je samo materialno vprašanje, mož za vodstvo takega podjetja bi ne bilo treba iskati. V tem primeru bi se Slovenci morali vzgledovati pri »Državni štampariji« v Beogradu, ki vztrajno izdaja srbske klasike, samo bolj načrtno bi moralo biti naše delo, da bi postalo zgled tudi privatnim založbam in ne bi zniževalo nivoja izdaj. Caveant consules! Slovenski duh terja to od njih.

⁶ A. Breznik, Izdaje naših pripovednikov, DS 47/1934, str. 229 sl., 384 sl.

III.

Poizkusimo zdaj v bežnem pregledu pokazati na vrzeli v poznanju slovenske slovstvene preteklosti, ki naj bi jih slovenski inteligenci izpolnila taka ali drugačna izdaja v pravkar nakazanem smislu. Potreba po takih izdajah je zdaj večja, zdaj manjša, največja pač tam, kjer se tiče kakega zelo vidnega slovstvenega tvorca, o katerem ima slovenski inteligent nejasno ali nepopolno predstavo, ker mu njegova dela niso dostopna v lepi komentirani izdaji. Nič za to, če bo ta veriga opozoril nepopolna.

Že v prejšnjem poglavju smo poudarili potrebo po popolnih znanstveno kritičnih izdajah spomenikov starejše književnosti, zlasti protestantske. Omenili smo tudi dr. Mirka Rupla antologijo »Slovenskih protestantskih piscev«, ki je na odličen način izpolnila svojo nalogo in na trdnem znanstvenem temelju do človeške neposrednosti približala te može slovenskim izobražencem naše dobe. Na svoj način skuša služiti istemu smotru tudi bibliofilski ponatis prve slovenske knjige, Trubarjevega »Katekizma« iz leta 1551, ki ga je oskrbela Akademsko založba 1955. leta. V tem bibliofilskem načinu bi si Slovenci iz svoje protestantske književnosti lahko privoščili še marsikaj, morda kako pesmarico, Bohoričeve »Arcticae horulae« ali celo Dalmatinovo »Biblijo«, samo paziti bo treba, da bodo taki ponatisi tudi za znanstveno rabo bolj zanesljivi kot omenjena izdaja prve slovenske knjige.

Za gradivo protireformacijske dobe velja o potrebnosti popolnih znanstvenih izdaj isto kot za reformacijsko. Antologija kulturno-zgodovinsko pomembnejših tekstov se bo morala zgledovati ob Ruplu, čeprav tako žive neposrednosti že zaradi snovi same najbrž ne bo mogla doseči. Potreben pa je tak izbor vsaj v obsegu šolskega Cvetja, ki že pripravlja tudi zvezek najstarejših jezikovnih spomenikov in je poseglo v Grivčevo izdajo »Žitij« celo v panonsko cerkvenoslovansko književnost.

Blizu začetka slovenskega preroda stoji pisaniška poezija. Za širši krog izobražencev je dovolj, da jo pozna iz dobro prirejenega in komentiranega izbora, morda bi zadostoval šolski način Cvetja. Nobenega dvoma pa ni, da bo sčasoma treba misliti na znanstveno kritično izdajo »Pisanic«, prav tako na izdajo Pohlina in raznih tujejezičnih prerodnih avtorjev. Pomembnost Linhartovega dela je naša slovstvena zgodovina že objektivno utrdila, zdaj bi bil že čas, da ta najinteligentnejši prosvetljenec tudi sam spregovori v izdaji zbranega dela, ki bo vsebovala ne le »Županovo Micko« in »Matička«, ampak tudi vse njegovo nemško pisano delo, zlasti njegov »Versuch einer Geschichte von Krain etc.« in vso korespondenco. Kot 14. zvezek »Cvetja« je izšel zelo dober izbor iz Linharta v ureditvi A. Gspana; knjiga je več kot samo šolska izdaja in priča, da je treba za popolno kritično izdajo z monografijo rešiti samo še vprašanje založnika. — Isto velja za izdajo Vodnika; Grafenauerjeva izdaja v 5. zvezku »Cvetja« je v tesni okvir pomožne šolske knjige stisnjen posnetek popolne izdaje Vodnika, ki v rokopisu čaka na založnika. Zoisovo mentorstvo bo predstavila komentirana izdaja njegove korespondence pri našem najvišjem znanstvenem zavodu. Škozi ista vrata bo moralo stopiti v sodobno zavest slovenske inteligence Kopitarjevo delo. Tako prostranemu duhu, kakor je bil Čop, smo Slovenci dolžni več kakor samo drobno, sicer svojemu namenu dobro ustrezajočo knjižico Pirjevčeve izdaje v Cvetju. Treba bo misliti na izdajo v stilu Kidričevega Prešerna, kajti nobenega dvoma ni, da so razmere za monografično obdelavo Čopove osebnosti že zrele in da že presegajo samo okvirno prešernoslovsko gledanje, čeprav je in mora biti to izhodišče. Na nek način bo treba — vsaj za šolo — predstaviti tudi ostale

Čbeličarje. Težka naloga pa bo pripraviti dober izbor iz obširnega noviškega gradiva, kajti v monografični obdelavi je mnogo lažje govoriti o zrnju in plevah, kakor dati o obojem pravo predstavo v izboru, zlasti če gre za tesen šolski okvir. Na izdajo »Starejših pokrajinskih pesnikov in pisateljev« sta mislila doslej samo Erjavec in Flere v svoji seriji izborov za mladino, a te zamisli nista izvedla.

V mladoslovenski dobi, zlasti pa kasneje, je treba iti vedno bolj samo po vrhovih, vedno bolj je treba rabiti tudi strožje umetniško merilo. Trdina na primer, je še tipičen primer pisatelja, katerega delo je mogoče tako visoko ceniti samo v okviru našega slovstva. Dejstvo, da še do danes ni pošla sicer nepopolna izdaja njegovih del, ki jo je pod anonimnim uredništvom izdajal od l. 1905.—1912. Schwenner, je danes samo v oviro novi izdaji z uvodi in opombami, kakor je pri nas postala že navadna in ki bi ustvarila trdnejšo in pravilnejšo sliko o Trdini. To težavo bo moglo za enkrat premostiti edino Cvetje z dobrim šolskim izborom. Jenko je eden tistih redkih naših klasikov, katerih delo imamo zbrano ne le v tako popolni in dobro pripravljene izdaji, kot je Glonarjeva, ampak poleg tega še v dobrem Pregljevem šolskem izboru, ne glede na posnetek iz Glonarja, ki sta ga napravila Erjavec in Flere. Toliko bolj pa je presenetljiva usoda, ki jo doživlja Levstikovo zbrano delo v Slodnjakovi ureditvi. Začeti je morala izdaja zaradi založniških računov s 3. zvezkom, to je s prozo; zdi se, da bo prav zaradi enakih založniških računov ostala okrnjena tako spredaj, kjer je prihranjeno mesto za izdajo pesmi, kakor na koncu, kjer bi bilo gradiva vsaj še za dva zvezka: preostali filološki spisi in zlasti izklesani politični članki. Zaključek vsega bi morala biti monografija o Levstiku. Morda bo ob stoletnici Levstikovega rojstva začeta izdaja vsaj do stoletnice njegove smrti vendarle dokončana in popolna. Čakajmo in upajmo! — Kakor bi se hotel urednik Slodnjak poslej zavarovati pred podobno usodo, je pri Erjavcu biografijo in oceno dela postavil na čelo izdaje. A tudi v tej vrsti ga je založnica pustila samo do tretjega zvezka in nadaljevanje prepustila muhasti usodi. Prijateljevi nedokončani izdaji Jurčiča in Tavčarja čakata nadaljevalca, pod pogojem seveda, da je tudi založnica pri volji nadaljevati. Zanimivo je, da prvi zvezek Jurčiča, ki je že precejšnja redkost na knjižnem trgu, še ni doživel ponatisa, kakor ga je šest (po času izdaje, kot znano, prvi) zvezek Tavčarja. Vzroki niso znani. Gregorčič, ki je po zaslugi izdaje Mohorjeve družbe iz leta 1908., najpopularnější slovenski poet, je danes dobro izdan v šolskem Pregljevem izboru kot 1. zvezek Cvetja. Kadar se bo pripravljala kritična izdaja njegovega dela, bo treba marsikatero sodbo o njem popraviti in ločiti čisto estetske vrednote od rodoljubnih in razvojnno formalnih. Rahle nastavke za tako revizijo ustaljenih zanesenih sodb je tu in tam opaziti tudi že v omenjeni Pregljevi izdaji. Od ostalih naših mladoslovenskih realistov doživlja Detela solidno pripravljeno izdajo pri Mohorjevi družbi v ureditvi prof. J. Šolarja, ki pa počasi napreduje. Kersnikovega zbranega dela v predvojni izdaji Vladimirja Levca in Iv. Prijatelja je še dovolj na knjižnem trgu, razen razprodanega 1. in 2. zvezka. Prvi zvezek (Cyklamen, Agitator) lahko nadomesti Prijateljeva izdaja teh najznačilnejših Kersnikovih del v zbirki Prosveti in zabavi pri Tiskovni zadrugi 1924. leta. Nobe-nega dvoma pa ni, da bo tudi Kersnik moral dobiti izdajo v načinu Prijateljevega Tavčarja z opombami in uvodi. Prijateljeva monografija o Kersniku se je razlila v širok tok politične in kulturne zgodovine, iz katere je treba Kersnikovo podobo šele izluščiti, kar je tem težje, ker delo nima ne osebnega, ne stvarnega kazala. In še potem ni gotovo, če bo slika popolna, o čemer je med prvimi podvomil Prijatelj sam

v avtokritiki tega svojega dela.⁷ Toda vse to je skoro zadovoljivo v primeri iz usoda Stritarjevega dela. Njegova lastna dokaj dobra izdaja je pošla že zdavnaj. Lastnica njegove zapuščine pa je utegnila izdati le »Stritarjevo antologijo«, ki ji stoji na začetku izvrstna Prijateljeva studija o Stritarju, to je biografski del z literarnozgodovinskim okvirom in oznaka njegove pesmi, katerih izbor prinaša knjiga. To je pa tudi vse in ni videti, da bi kmalu mogli v zbirki »Slovenski pisatelji« Jurčiču in Tavčarju pridružiti še nekaj zvezkov Stritarja, ki bi spet osvežili spomin na tega našega največjega literarnega občana: literarnega kritika in učitelja. Pri večini ostalih je izdaja vsaj začeta, pri Stritarju niti to ne. To vrzel bo prvo izpolnilo najbrž spet Cvetje, ki pripravlja nekaj zvezkov izbranega Stritarja. Še večja vrzel, skoro neodpušljivi greh je pomanjkanje Levčevega zbranega dela, ki ga je Prijatelj sicer obljubljal, a je mogel nabrano gradivo uporabiti samo pri znanstvenem delu v univerzitetnih predavanjih in publikacijah. Do zdaj še ni videti, da bi si kdo količkaj prizadeval za stvar premakniti z mrtve točke, čeprav je več kot jasno, da je vrzel tako občutno velika, da jo bo treba izpolniti med prvimi. Nekaj podobnega bi veljalo tudi za Celestina, največjega svetovljana mladostloslovske generacije, na katerega močni vpliv pri njenem izoblikovanju smo skoraj čisto pozabili, ker premalo poznamo njegove, za tisti čas in okolje presenetljivo visoko stoječe eseje in članke. Aškerčeveje poleg Levstika edini, o katerem imamo izčrpno bibliografijo. Na tej trdni plodni osnovi je dr. Marji Boršnikovi vrasla monografija. Ta metoda dela pri obravnavanju posameznih literarnih osebnosti je vredna posnemanja. Ni velike verjetnosti, da bi monografiji mogla v bližnji bodočnosti slediti tudi kritična izdaja Aškerčevega dela. Poleg Prijateljevega izbora pesmi v »Aškerčevi citanki«, bi bilo treba postaviti še izbor proze, člankov, ocen in korespondence vsaj v Cvetju za šolske potrebe. Monografija sama bo v tem pogledu mogla dati mnogo pobud in biti hkrati tudi že regulativ. Požrtvovalnosti naprednega ženstva se bomo morali zahvaliti, če bo dokončana pravkar začeta izdaja izbranega dela Zofke Kvedrove v uredništvu dr. Marje Boršnikove in Eleonore Kernčeve.

Od naše »moderne« je najpopolnejše izdan Cankar v dvajsetih zvezkih. Ta izdaja z nekoliko skopimi uvodi Izidorja Cankarja bo za dolgo časa zadostovala, ker je na splošno solidno pripravljena. Izločeni so samo »nezaokroženi fragmenti in ona mladostna dela, ki jih pesnik sam ni hotel objaviti, ker se zdi, da za tako izdajo, kakor tudi za izdajo njegove korespondence čas še ni goden.«⁸ Vendar so s fragmenti potem v teku izdajanja ravnali nekoliko bolj širokosrčno. V okviru danih možnosti je izdaja vzorna, saj je v nekem smislu celo popolna. Bolj škoduje dejstvo nepopolnosti izdaji Murna, ki jo je za Tiskovno združno pripravila dr. Silva Trdina, a ta pomanjkljivost ima načelen vzrok, je tako rekoč hotena, kar je označeno z naslovom izbrano delo. Raje bi imeli popolno, zbrano. Župančičevo delo nam je časovno mnogo preblizu, da bi mogli zanj zahtevati literarnozgodovinsko z uvodi in opombami opremljeno izdajo, kakor za starejše klasike. Izdaja Akademске založbe, ki pušča ob strani samo mladostni drobiž in priložnostne fragmente ter daje odprto pot knjigam morebitne nove pesniške in esejistične žetve (Ostrnice, Govor v Vrbi itd.), je vredna Župančiča, moža v sredini. Kettejevo delo je v dobrih rokah, ki bodo s popolno izdajo dokončno osvetlile to svojevrstno pesniško osebnost. Kajti Aškerčeva izdaja, to živo nasprotje Prijateljevega Murna, je bila smrten greh nad pesnikom. Končno ne smemo pozabiti na

⁷ Veda 5/1915, str. 45 sl.

⁸ I. zvezek, str. VI. (Založnikov predgovor.)

izdajo del Ivana Prijatelja, ki je s toliko ljubeznijo pripravljaj knjige naših klasikov in zamislil za slovenske razmere in potrebe tako dobro se obnašajoči način izdajanja. Zato pač zasluži, da je kot utemeljitelj naše moderne literarne kritike in eseja tudi sam prištet med klasike z izdajo dela, raztresenega po revijah in z izdajo zapuščine, čeprav je v njej mnogo takega, čemur razočaranje nad razmerami ni dalo dozoreti.

Poleg teh najvidnejših bi bilo mogoče naštet še to in ono ime, katerega delo samo po sebi je sicer manj izrazito in ima samo relativno ceno kot sestavni del pravilne predstave o celotnem slovstvenem razvoju, ki nima samih vrhov. Bistro slovstvenikovo oko bo tudi v teh plasteh našlo vrednote, zaradi katerih bo vredno tudi taka dela izkopati iz zaprašenih starih letnikov naših revij in jih oživiti v knjižnih izdajah. Tu ne bo šlo toliko za zbiranje kakor za izbiranje, ne samo med posameznimi pisatelji, ampak tudi med deli enega in istega človeka.

Slovstveni zgodovinar gre pri svojem delu lahko k prvotnim virom, širšim krogom izobražencev, pa mora prav on te zaklade posredovati v knjižnih izdajah. Pri tem delu pravi slovstveni zgodovinar nikdar ne pozabi, da vrednost klasikov ni samo v estetski popolnosti, ampak da se v njihovem delu skriva mnogo več: naši klasiki so najvidnejša manifestacija totalnega slovenskega duha. Največji med njimi, Prešeren, Levstik, Cankar, niso stali samo v areni literature, ampak sredi slovenskega življenja. Večkrat kakor politični veljaki so bili v naši preteklosti duhovni delavci moške v sredini, narodovi glasniki. Ob tem nam posebno živo stopa pred oči tragična postava Franceta Levstika, ki se je ves razdrobil v trdem delu na vseh poljih slovenskega življenja svoje dobe. Omahnil je, predno je mogel preprečiti razkol, ki je zazijal po njegovi smrti med slovensko politiko in slovensko kulturo. Tudi danes čez ta prepad še ni trdnega mostu. In vendar je neizpodbitna resnica, da je najbolj bistven del slovenskega duha utelešen v delih slovenskih klasikov. Sleherni slovenski izobraženec, zlasti pa naši politični vodniki bi morali biti vsi prežeti z njihovo vsebino. Slovenski klasiki so večno živ studenec slovenske zavesti. Skrbimo, da se nam ne razteče nobena kaplja tega zdravilnega napoja!

*

Brez zaničevanja tistega dela, ki je bilo na tem polju že opravljeno, hočejo pričujoči zapiski obnoviti nekatera vprašanja, ki so s tem v zvezi, predvsem pa opozoriti, kje je to delo najbolj nujno potrebno dopolnila. Narekovala jih je iskrena želja, da bi takrat, ko nam bo kak jubilej spet dal povod za slovstveno bilanco, še z večjo upravičenostjo in večjim zadoščenjem mogli govoriti o »sredotežnosti slovenskega duha, ki od davnih dni do danes noče ničesar izgubiti, ki svoje bistvo ohranja in obnavlja: staro uklepa v novo življenje in novo opira na staro.«⁹

⁹ France Koblar, Slovensko leposlovje od 1. 1918.—1938., Spominski zbornik Slovenije (Ljublj. 1939), str. 274.

EVROPSKI FEDERALIZEM

List »Temps présent« je med redkimi evropskimi listi začutil potrebo po določitvi takih političnih ciljev povojne Evrope, ki bi bili v skladu z njeno tradicijo in s človečanskimi rešitvami vseh perečih vprašanj. V tem smislu razvija Georges Scelle, profesor prava na pariški univerzi, v številki od 8. septembra 1939 med drugim naslednje misli:

»... Potrebno je, da že v naprej mislimo na splošno revizijo evropskega statuta. Če se hočemo ogniti nepripravljenemu delovanju, tvarnim in znanstvenim zablodam, ki so vzrok naši današnji tesnobi, potem nikakor ni prezgodaj misliti na to.

V tem smislu me vprašujejo, kaj pravim o možnosti evropskega federalizma.

Jasno je, da je popolnoma ničeva in danes tudi zločinsko, če bi se hoteli vrniti v preteklost ali skušali iskati samo odgovornosti. Kar je za nas važno, je prihodnost povojne dobe.

Javno mnenje umeva nejasno, da se je treba znajti v neki federalistični obliki. Nekateri drzni duhovi že vidijo ustroj velike federativne države, ki jo sestavljajo glavne demokracije sveta. Toda zaenkrat je še prezgodaj za podobne določne predstave, za ogrodje svetovne ustave. Ne verjamem, da bi že po sedanji vojni lahko ustvarili več od konfederacije držav. Pa še tu bomo naleteli na psihološke ovire, ki jih ne bomo mogli tako hitro odstraniti. Niti Francija, niti Združene države, niti Velika Britanija, niti tako imenovane nevtralne majhne države ne bodo pripravljene, da bi se združile v skupno naddržavo ter se pokorile večinskim sklepom skupne vlade in skupnega parlamenta.

Federalizem, pa naj si bo te ali one stopnje, mora temeljiti na dveh skupnih osnovah. Prvič mora obstajati nujnost kljubovanja vsem skupni nevarnosti, ali vsaj nujnost sodelovanja zaradi vsem skupnega življenjskega dejstva. Drugič pa mora obstajati vsaj minimum vsem skupnih socialnih, političnih in filozofskih načel. Take so osnove vseh dosedanjih federativnih sistemov.

Ali je potrebno še posebej poudarjati, da teh osnov danes v Evropi ni. Vse ogrožajoča nevarnost je pač v osrčju Evrope in bo v njej ostala. Kar se pa nazorskega minima tiče, imamo vsaj tri svetovne nazore, ki si delijo ideologijo našega mravljišča: demokratski, humanistični in krščanski nazor zahodnih narodov, totalitarističen in poganški nazor nacistične Nemčije, in komunistični nazor stalinovske Rusije. Popolnoma nemogoče je misliti na federalizem, ki bi združil vse te nasprotujoče si nazore. Kar je omogočilo ustanovitev Društva narodov, sta bila zmaga in posploševanje določene politično-socialne zamisli.

Edin načrt, ki mu danes lahko pripisujemo stvarnost, je načrt federativne skupnosti med posameznimi demokratskimi, humanističnimi in krščanskimi narodi; ta skupnost bi temeljila na kontroli, ki bi jo državljani njenih različnih državnih teles izvajali nad skupnimi političnimi sklepi. Ta skupnost bi bila bolj podobna zvezi, kakor skupni naddržavi in bi imela svoj zarodek v današnjem zavezništvu. Ta skupnost bi tudi bila odprta za nove pristopne člane, s čimer bi se njeno širjenje stopnjevalo v smislu univerzalnosti.

Edino v tej smeri, ki mi je bilo nekoč dano zarisati njene glavne obrise pred Mednarodno pravno zvezo, pristoji premišljevati o pogojih za uresničitev povojnega federalizma...«

AKADEMSKI KULTURNO-SOCIALNI TEDEN SKAD „ZARJE“

v dneh od 7. do 12. avgusta v Bohinju.

SKAD »Zarja« je zbralo letos v Bohinju okrog 250 mladih ljudi, ki so se za teden dni posvetili študiju najvažnejših problemov socialnega in kulturnega življenja v sodobnem svetu in posebej še v našem narodu. Po zgledu francoskih socialnih tednov smo Slovenci dobili podobno ustanovo kulturnosocialnih tednov, ki nudi najširšemu krogu mladih izobražencev čisto krščansko miselnost, prosto vseh vezi. Poudariti moramo, da izhodišče teh razpravljanj ni bila ne stranka, ne razred, sploh nikaka narejena občestvenost, marveč človeška oseba kot taka, vprašanje osebe in njene svobode v duhovnem in družabnem življenju. Drugi del pa je na tem temelju načel nekaj slovenskih problemov.

Uvodno besedo je spregovoril pisatelj F. S. Finžgar. Sledilo je prvo predavanje dr. J. Janžekoviča, Človek in njegov smisel, ki je skušalo pokazati, kako ima človek zaradi svoje razumnosti svobodo izbiranja in kako je po tej svobodi edino bitje v izkusvenem svetu, ki ni že od narave dovršeno. Vsak človeški poedinec ima zaradi tega svojo posebno neodsvojljivo, osebno nalogo, ki je namesto njega nihče drugi v vsem vesoljstvu ne more izpolniti. V luči te najvišje osebne naloge je treba reševati vsa ostala življenjska vprašanja.

Predavanje Edvarda Kocbeka o »Osebi, središču novega življenja« dokazuje, da je vsem velikim gibanjem desnice in leve lastno, da imajo za svoje središče absolutno idejo, ki si s svojo linearno in nespremenljivo logiko podjarmlja alogično in spremenljivo človeško življenje. Totalitarni režimi neizprosno uveljavljajo protiosebni in protizivljenjski idealizem. Ustvariti pa bo treba socialnopolitični realizem, ki temelji na človeku in ga upošteva takega kot je, kot osebo in ontološko enoto, ki se v življenju uresničuje in dopolnjuje. Oseba kot stvariteljski človek naj bo izhodišče temu sistemu. Nadalje razvija predavanje personalistično koncepcijo človeške družbe na vseh področjih udejstvovanja. V personalistični družbi je delo splošna dolžnost in neodtujljiva pravica, delo je povezano s človekom, zato predstavlja osebno dejavnost in ne prodajnega blaga. Poleg naroda in domovine posveča pažnjo državi. Država je manj kot prvo ali drugo in še manj od oseb, vendar je prevažno družbeno sredstvo. Njena naloga je varstvo in podpiranje oseb, ona urejuje, razsoja itd. Država pa ne more biti nosilec resnice in ne more resnice niti razvijati niti omejevati, ker je to pravica duhovnih družb in oseb.

Kot tretji je predaval Francè Koblaro »Osebi in kulturnem ustvarjanju«. Predavatelj je ob pojmih kulture in civilizacije orisal svet osebnega ustvarjanja in svet družabno posplošenih vrednot in njih življenja v moderni civilizaciji. Z zgledi je pokazal, kako stopa ustvarjajoča osebnost bolj in bolj v ozadje, in kako se uveljavlja moč skupin, kako se ob pojmih: stranka, pleme, vodja prikrajajo filozofija, znanost, umetnost in celo vera v izrazito civilizatorične in politično opredeljene vrednote. Odtod sila proti sili. Ker je spoštovanje osebnega, idejno in нравno vezanega sveta prenehalo

in hoče današnji čas predvsem duha, prikrojenega za množino, opazamo poplitvenje omike in pojemanje duhovnosti. Slovenska ljudska omika sloni na dveh osebnostih: Slomšku in Kreku; ta ljudska omika nas danes še varuje pred tujo civilizacijo in razkrajalnimi silami. Ko je predavatelj govoril o pospešenih in ovirajočih silah v preteklosti naše omike, je sklenil, da je moč vsake omike v tem, kako res uveljavi svoje vrednote in v kolikor jih more svobodno razvijati. Zato pa je treba ustvarjajoči osebi vrniti zaupanje in spoštovanje!

Eno najpomembnejših je bilo predavanje dr. S. G o g a l e o »Vzgoji k svobodi«, ker je postavilo v sredo tisto vrednoto, ki je danes ogrožena od vseh strani. Predavatelj je pokazal dva načina vzgajanja: vzgojo mladega človeka v ohranjevalca in nadaljevalca tradicije in pripravo za pot iskanja, tveganja, stremljenja k novemu redu, nezadovoljstva s tem, do česar sem prišel. Vzgoja k svobodi ima poudarek na osebi, poedincu, vsak mora imeti v družbi mesto, kjer naj se svobodno odloča. Ob prikazovanju nekaterih oblik in sredstev vzgoje k svobodi je predavatelj poudaril, da ima samo pošten človek pravico do svobode. Samo osebnost, to je tisti, ki duhovno nekaj pomeni, more biti duhovno, notranje svoboden. Kot osebnosten človek sem tudi nad svojo svobodnostjo svoboden. Vsako kultiviranje nas notranje osvobaja, čim bolj sem kultiviran, tem bolj se more in sme izživljati moja svobodnost. Vzgajanje k svobodnosti je mnogo težje kot priznanje neke avtoritete in vzgoje k disciplini, kjer je odgovornost prenesena na drugega; odgovornost svobodnosti pa pada z vso težo na našo lastno vest. Taka vzgoja k svobodi zahteva poguma duhovno močnih!

Duhovni vodja »Zarjec«, dr. J. F a b i j a n, je govoril o »Svobodi Cerkve in svobodi v Cerkvi«. Notranja svoboda Cerkve je v tem, da se nauk in življenje, ki prihaja od Kristusa in ga ohranjuje od njega postavljena učiteljska, duhovniška in vladarska oblast v Cerkvi, neovirano in na temelju svobodnega sodelovanja udov mističnega telesa ohranjuje, živi in raste v organizem Cerkve, ki osvetljuje in jamči našo osebno svobodo. Zunanja svoboda Cerkve je njena vzvišenost in neodvisnost od naravnih družb in gibanj ter njen pomen zanje (razmerje do države, do režimov, demokracije itd.). Naša osebnost se v Cerkvi dopolnjuje, ker življenje v Cerkvi ni uniformirano marveč zelo mnogolično in vsestransko. Varovati pa se je treba v Cerkvi in v okviru njene svobode individualizma in integralizma.

O »Slovenstvu in katoličanstvu« je razpravljali F. V o d n i k. Med vprašanji, ki zadevajo narodnost je najpomembnejše, v kakšnem razmerju sta si narodnost in svetovni nazor. Po konfesionalni pripadnosti je nedvomno večina Slovencev katoliška. Vendarle si katoličani ne smemo zakrivati dejstva idejne diferenciacije. Sicer pa katoličanom, ki razlikujemo med svetom naravne resničnosti, pa med svetom nadnaravne resničnosti, ni težko spoznati, da je slovenstvo eno, a katoličanstvo drugo. Zavedamo se, da nas Slovence, brate in sestre ene krvi, neredko loči naš odnos do večne resnice. Toda kakor nas rodna skupnost ne ovira, da ne bi odkrito izpovedovali svojega nazora, prav tako nas ne sili komur koli odrekati, da je Slovenec, ali da je njegovo kulturno delo zaradi drugačnega nazora manj vredno. Glede tega se je pri nas že mnogo grešilo na obeh straneh, vendar je čas, da končno začnemo graditi slovensko skupnost.

»Katoliške obnove med nami« se je tikalo predavanje dr. S t. C a j n k a r j a. Osrednja lastnost žive vere je resnična dobrota, ki ni samo hladna moralnost in urejenost življenja, marveč neki idealizem, čistost in duhovnost, svobodnost in finesa, duhovna kultura, prekoračenje meje lastnega jaza in priznanje vsega lepega in resničnega, kar je izven mene. Sv. Pavel pravi, da je prav dobrota vez popolnosti. Dobrota je edina absolutna vrednota izven Boga. V skupnosti

se javlja kot plemenitost. Iz teh odnosov se bo morala naša katoliška skupnost reformirati. Ko gre za reševanje katoliških vprašanj, padamo znova in znova v nekrščanske metode. Za Slovence je značilna miselnost podrejenih uradnikov, kar se čuti tudi v katoliškem udejstvanju. Vse premalo je osebne vere in osebnega tveganja. Naša vernost je čudno kolektivizirana.

Prof. J. Solar je poudaril, da obstoji v jedru en sam »Slovenski kulturni problem«: kako naj majhen narod Slovencev vzdrži svojo kulturno samostojnost, ne da bi zaostal ali se utopil v tujem morju. Iz prereza slovenskega kulturnega razvoja zadnjih 150 let, od preroda do osvobojenja, je izvajal dolžnosti naše dobe: V narodni državi moramo doseči stopnjo do vrha razvitega kulturnega naroda. Oskrbeti si moramo ves izobrazbeni ustroj, da bomo iz lastnih virov zajemali vsaj splošno izobrazbo. V ustvarjanju teh sredstev je silno veliko dela. Delati moramo hitro, ker sicer nam grozi dvoje: padec splošne izobrazbe ali vključitev v kako tuje kulturno območje. Tudi sedaj smo in bomo vezani na tuje virov, ali nikoli ne smemo biti enostransko zakoreninjeni. Dokler smo svobodni v razgledovanju, smo samostojni, nam je slovensko kulturno delo vzporedno vsem drugim tujim, kakor hitro pa se razgledamo v eno samo tujo kulturo, postanemo od nje odvisni in zdrknemo na podrejeno stopnjo. V tem delu bi morali opustiti vse malenkostno in gojiti predvsem to, kar ustvarja močno zavest slovenske skupnosti. Naš položaj navzven je hud, zakaj kljubovati moramo dvema visokima kulturama; če hočemo, da nas ne poplavita, morajo biti naši zidovi visoki. Naš položaj navznoter je tak, da bi se morali strniti vsi v neutrudno načrtno delo za našo narodno kulturo brez nepotrebnih prerivanj.

»Osnovna narodno gospodarska in socialna vprašanja Slovenije«, je obravnaval dr. A. Gosar. Pokazal je, da se danes ves svet obrača k intenzivnemu narodno gospodarskemu in socialnemu vodstvu. Razložil je tudi, zakaj postaja misel o nujnosti posebne slovenske narodno gospodarske in socialne politike vedno bolj očita in živa. Za vsakega pravega Slovence mora biti jasno, da se ne smemo zadovoljevati z materialističnim pojmovanjem gospodarskega življenja, kjer gre samo za to, da vsakdo sam dobro in udobno živi. Slovenska narodna misel tudi gospodarstvu postavlja višje cilje. Kritično je razpravljaval o težavah, ki se stavijo na pot, in ugotovil, da je v ospredju vprašanje podrobnega načrta, ki bi mu služili vsi, od oblastnika na najvišjem mestu, do zadnjega župana. Samo tako bo pomagano narodu iz težav.

Bogo Grafenauer je govoril o »Slovenskem vprašanju« s kulturnega, zgodovinskega, geografskega in političnega stališča in prikazal niz najakutnejših problemov, ki jih bo treba rešiti v najbližji bodočnosti, ker so važna za obstoj in procvit našega naroda.

Pisatelj in akademik F. S. Finžgar je s plastičnimi primeri opisal boj za svobodo nekdanj, posebno med dijaštvom in prisrčno govoril o njeni vrednosti.

Dr. J. Bitežnik pa je govoril o »Narodno-obrambnem delu doma«. Utemeljil ga je idejno kot sveto dolžnost slehernega Slovence. Končno pa je razvil ves praktični načrt tega dela, ki ga je razdelil smotreno na najrazličnejša področja narodnega udejstvanja.

Večeri ob kresnem ognju so bili posvečeni bratom onstran meja in vsem slovanskim bratom v nemirni Evropi.

SKAD »Zarja« namerava predavanja izdati v posebni knjigi. Upamo, da bo vsa slovenska javnost našo mladino pri njenem delu podprla.

J. M.

LJUBLJANSKA DRAMA V SEZONI 1938/39

Obiskovalcu naše Drame se godi zadnja leta podobno kakor naročniku mnogih naših knjižnih založb. Knjige, ki jih le-ta prejema, prebere po večini z zanimanjem; med njimi skorajda ni take, da bi jo kratko in malo vrgel v kot. Nazadnje pa vendarle spozna, da je bilo vmes le malo resnično pomembnih del trajne vrednosti. Prav take občutke ima tudi današnji obiskovalec gledališča. Sproti se zdi človeku, da je spored še nekam dober, popolnoma nezadovoljen si le nekajkrat. Ko pa si pobliže ogledaš vse, kar si med letom videl, šele spoznaš, kako malo je bilo vmes nadpovprečnega ali celo velikega. Menda se ne motimo, če trdimo, da je tega večidel kriv izbor; deloma pa gre ta pomanjkljivost nedvomno tudi na rovaš slabe razvrstitve.

Letos je minilo dvajset let, odkar imamo Slovenci nepretrgoma svoje dramsko gledališče v Ljubljani. Zato smo upravičeno pričakovali, da bo to pomembno dejstvo dalo poudarek vsej sezoni. To se ni zgodilo. Lahko trdimo, da vodstvo ni zadosti upoštevalo ta važni razvojni mejnik niti na znotraj, v sestavi sporeda, ki naj bi že sam po sebi pričal o jubileju, niti na zunaj, v skrbi za propagando, za katero so take prilike nadvse ugodne. Res, da skromni okvir proslave nekoliko opravičujejo hude časovne okoliščine, v katerih živimo, kljub temu pa ni mogoče prezreti pomanjkljive iniciative gledališkega vodstva. Kajti tudi tako imenovani »Slovenski teden« (od 2. do 9. februarja) je bil bolj izraz zadrege kakor pa smotrni in prepričljivi pregled slovenske drame.

Slovenska dela bi po številu sicer lahko ustrezala, a so bila nekam brez načrta vstavljena v spored, tako da niso imela pravega učinka in zlasti niso dala sezoni tistega vidnega jubilejnega poudarka, kakor bi bilo potrebno. To velja kljub temu, da so bile posamezne predstave skrbno pripravljene. In tako nas je tudi nekoliko spremenjena Finžgarjeva Veriga v novi Skrbinskovi režiji utrdila v prepričanju, da so naše starejše igre še zmerom sposobne poživiti gledališki spored in mu predvsem dati značaj domačnosti. Da pa ne smemo izključno v tem iskati bistva slovenske drame, je dovolj nazorno pokazala uprizoritev Potopljenega sveta, s katero se nam je prvokrat predstavil mladi, nadarjeni dramatik Stanko Cajnkar. Njegovo delo je po zunanem okolju sicer svetsko, a je vendar zraslo iz domačih tal tako, da ga moremo smatrati kakor malokatero delo za podobo in izraz sodobne slovenske duhovne problematike. Prizadevanja novejšega rodu, kakor se kažejo sicer na raznih življenjskih področjih, so našla tu dramatičen izraz. Uprizoritev v režiji Cirila Debevca je dobro pokazala ne le idejne sestavine, ki so bistveni del te drame, ampak tudi morebiti bolj poetične kakor dramatične prijeme pisateljevega sloga. Kot igralca sta dosegla nadpovprečen uspeh Šaričeva (Klara Vigny in Gregorin (škof Ciril)). S precej mešanimi občutki pa smo sprejeli najnovejšo igro Pavla Golie z naslovom Dobrudža 1916. Ta »igra o veselih in žalostnih dneh naših dobrovoljcev v Rusiji« je bila bolj slovesen zunanji dogodek kakor pa umetniška zmaga. Delo ni samo razvlečeno in prenatrpano z dogodki in spomini, ampak tudi idejno ni prečiščeno in kaže mnogo sorodnosti z raznimi prigodniškimi literarnimi izrazi rodoljubnega navdušenja. Režiser O. Šest je zaradi tega nujno poiskal oporišč v teatraliki, s katero so taka dela po navadi precej bogata.

Višek domačega sporeda v minuli sezoni pa so bili nedvomno Cankarjevi Hlapci, s katerimi je hotela drama proslaviti hkrati dvajsetletnico pisateljve smrti. Čeprav enotnosti pričujoče drame ni v prid, da je avtor združil v nji satiro na objektivne razmere ter osebno tragično izpoved, je vendarle tisto Cankarjevo delo, ki bo najbrže preživelo vse njegove dramatične ustvaritve. To delo je tako globoko utemeljeno v našem življenju, da nas slej ko prej privlači ne le kot delo umetnosti, ampak nam je obenem vedno tudi izprašujoče ogledalo vesti. Ta sociološki pomen je bil viden zlasti pri letošnji uprizoritvi, ki je pomenila uspeh režiserja (Debevec) in igralcev, med katerimi naj posebej omenim superiorni lik župnika (Skrbinšek). Vendarle pa je bilo delo nesrečno zaradi okoliščin, v katerih se je igralo. Za proslavo dvajsetletnice Cankarjeve smrti je prišlo prepozno na oder, zunanje razmere pa so bile vzrok majhne senzacije. Zaradi izzivajočega ploskanja zlasti na premieri, ki umetniški strani predstave nikakor ni bilo v prid, je prišlo do začasne okrnitve besedila, kar je zbudilo mnogo ogorčenja. Tudi mi smo mnenja, da pisateljevega dela ne gre tako okrnjevati. Toda, če so upravnik Oton Zupančič, dramaturg Josip Vidmar, režiser Ciril Debevec in član kulturnega cenzurnega sveta France Koblar, pristali na nekatere črte, da rešijo uprizoritev dela, ki je gledališče stalo dosti duševnih in materialnih žrtev, jih ne obsojamo preostro zaradi dveh stvari: prvič so bili v podobnem položaju kakor Matija Čop, ko je reševal Čbelico, razen tega pa je nesporno, da je ploskanje to pot imelo tudi stranske namene. To najbolje dokazujejo besede mladega maturanta: »Hvala Bogu, da igrajo Hlapce; vsako drugo Cankarjevo delo bi že po prvem dejanju doživelo fiasko!« Nihče mi ne bo omajal prepričanja, da takemu človeku gre za vse prej, samo ne za Cankarja in za umetnost. — Zadnje domače delo je bila Prevara, drama L. Štandekerja, ki je v živahni in slikoviti režiji Bratka Krefta prepričevala kljub temu, da je še precej začetniška, kar se kaže zlasti v razvlečenosti (1. dejanje) in neverjetnosti značajev. Avtor kaže posebno dar za svoj-skost motiva in okolja.

Predvsem pa smo letos čutili pomanjkanje slovanskega sporeda. Popolnoma je izostala hrvaška, srbska in bolgarska drama. Pa tudi poljska drama, kjer izbor ne bi bil tako težak, je bila medlo zastopana s sicer prikupno, vendar za poljskega duha malo značilno veseloigro Romana Niewiarowicza Hollywood. Take igre imajo resda svoj časovni raison d'être ter včasih pomagajo tudi gledališki blagajni, vendar pa neredko pogrešajo globlje npravne in umetniške sile. Njihova cena je zlasti v zunanji teatraliki, ki daje igralcem priliko, da se razžive. To je potrdila tudi uprizoritev, ki jo je z velikim smislom za filmski značaj komedije vodil Bratko Kreft. Posebej moramo omeniti tudi vlogo managerja Tompsona, s katero se je pokazal kot igralec v novi luči Ciril Debevec. Nekoliko srečnejši je bil izbor iz češke literature, kjer smo prav v trenutku, ko je obhajal svojo šestdesetletnico, odkril Karla Piskofo, od katerega smo v isti sezoni videli kar dve komediji. Obe, Upniki — na plan in Velika skušnjava, sta polni humorja in hkrati ne brez npravnega jedra, a zadostovala bi ena sama. Obe igri je z uspehom režiral Osip Šest. Kot igralci so se uveljavili posebno Kralj (Jazbec), Nablocka (Albina Petračeva) in Daneš (dedek). Še dosti bolje kakor češka pa je bila zastopana ruska dramatika, iz katere smo letos videli dvoje starejših del, ki spadata že med ustaljeni repertoar. To sta tragedija Car Fjodor, ki jo je spisal Aleksej K. Tolstoj, in nam že znana drama Leva Tolstoja Živi mrtvec. Prva izmed njih, s katero se je začelo minulo gledališko leto, prikazuje tragedijo carja Fjodorja, sina Ivana Groznega, čigar človečnost podlega ciljem in volji amoralnega državnika, kakršnega

predstavlja njegov gerent in tekmeec Boris Godunov. Vendarle pa je delo iz zgodovinskega okolja dvignjeno v svet tragične življenjske problematike vobče, tako da nas privlači brez ozira na zgodovinsko ozadje. Moč tragedije, ki je tehnično slabo zgrajena, je ravno v prikazovanju človeških usod in značajev. To notranjo dinamiko je poudaril tudi režiser Ciril Debevec ter na ta način zelo omilil značaj kronike in iz tega izviraajočo razvlečenost pričujočega dela. »Dobrega človeka« carja Fjodorja je z resničnim vživetjem igral Kralj, medtem ko sta dva odlična odrska lika ustvarila Levar in Cesar kot interpretata vlog Borisa Godunova in njegovega nasprotnika I. P. Sujskega. Podoba nepozabljive veličasti je bila tudi carica Irena (Šaričeva). Vobče lahko rečemo, da je bila uprizoritev Carja Fjodorja pomemben gledališki uspeh, vsekakor večji kakor predstava Živega mrtveca, ki si ga je izbral Kralj za praznovanje petindvajsetletnice svojega dela v gledališču. Vendarle pa nas njegov Fedja ni popolnoma prepričal, manjkalo mu je predvsem izraza za brezdnovitost tega potapljajočega se človeka. Pa tudi režiser O. Šest ni izčrpal vseh možnosti, ki jih krije v sebi to dramsko sicer razbito, vendar pa izredno poetično in teatralično Tolstojevo delo. Tako nas je na primer hudo razočaral prizor pri ciganih, medtem ko so bili učinkoviti prizori v budoarju Ane Dimitrijevne, v krčmi in v sobi preiskovalnega sodnika.

Že nekaj let si zaman želimo videti zopet katero izmed del antične klasike, ki se je skoraj popolnoma umaknila sodobni drami. Nekoliko bolj pa so videti v našem gledališču naklonjeni modernim klasičnim delom, izmed katerih so letos znova igrali Shakespearovega *Othello*. Uprizoritev te »tragedije ljubosumja« je bila ena izmed najboljših predstav v minuli sezoni, čeprav je hkrati pokazala tudi marsikatero pomanjkljivost tako v pojmovanju in igri kakor v sredstvih, ki jih imajo za uprizarjanje del takega formata pri nas na razpolago in scenator, režiser in igralci. Zlasti smo čutili, da v igrah klasičnega sloga tako dolgo ne more biti popolnega uspeha, dokler bodo taka dela samo včasih, a ne stalno na sporedu. Kje pa naj se sicer vadijo in uče igralci, ki se že tako vse preveč izgubljajo v vsakdanji obrti tako imenovanega »lahkega« sporeda? Kam lahko vodi tako pomanjkljivo igralsko šolanje, smo se imeli priliko prepričati ravno pri tej predstavi v neogljeni sceni s senatorji, a tudi v pomanjkljivi kulturni govoru. Seveda moramo priznati, da je bila uprizoritev v celoti dobra in so tako režiser (O. Šest) kakor igralci v glavnem zadostili svoji analogi. Posebej moramo poudariti uspeh, ki so ga dosegli nosilci poglavitnih vlog. Levar kot *Othello* je bil resda nekoliko prehrupen, vendar pa hkrati presenetljiv tako v izoblikovani zunanji igri kot v izražanju silovite notranje drame ljubosumnega zamorca. Prav tako je bil tudi Debevec Jago zanimiva in močna odrska podoba, čeprav je bila še nedognana zlasti zato, ker slogovno ni bila enotna. Pa tudi Boltarjeva je pokazala v vlogi *Desdemone* nedvomne igralske vrline. Manj od Shakespearu nas je to pot zadovoljil Molière, čigar *Izsiljena ženitev* ter *Ljubezem* — zdravnik sta sicer sicer motivno enotni komediji, vendar pa samo drobca molièrske komike, ki prihaja izraziteje do veljave le v večjih delih. Med igralci, ki so po večini našli hvaležne karakterne vloge, nam je ostal v spominu posebno Lipah, ki je učinkovito igral *Sganarellea*, skupnega junaka obeh komedij. Poleg obeh predstavnikov angleške in francoske klasike smo videli v minuli sezoni tudi po eno sodobno delo iz teh dveh književnosti, ki pa z njima nismo Bog vedi koliko pridobili. *Brezov gaj*, komedija J. B. Priestleya, nam prikazuje ponarejevalca denarja, žrtev sodobne gospodarske stiske, vendar pa na način, ki je sicer detektivsko napet, a brez prave npravne resnobe in socialne ostrine. Komedija *Potovanje v Benetke*, ki sta jo spisala Louis Verneuil in Ge-

orges Beer, je prav tako zajeta iz vsakdanjega življenja ter spretno in hkrati vzgojno razvozljava tako imenovani zakonski trikot. Vendarle pa spada tudi ta veseloigra v vrsto tistih literarnih del, ki ne osvajajo toliko sama po sebi kakor zaradi dobre igralske interpretacije.

Izmed ostalih sodobnih del gre prvenstvo nedvomno drami iz finskega življenja z naslovom *Žene na Niskavuoriju*, ki jo je spisala Hella Wuolijoki. To delo, ki je zanimivo že samo po sebi, kot izredno polna podoba suomskega (finskega) življenja, je zaživelo tudi na odru ter doseglo v spretni režiji Bratka Krefta redek uspeh. Razen v izvrstno podanem okolju je moč te drame v napetem življenjskem sporu, ki ga prikazuje umetniško prepričevalno, čeprav se ne moremo strinjati z etičnim naturalizmom, na katerem je osnovan ne le zaplet, ampak tudi končna razrešitev. Pisateljčina moč pa se razodeva tudi v tem, da je na primer najvidnejša oseba v drami, mati na Niskavuoriju, monumentalna kljub temu, da njen lik ni enoten, saj je zdaj le brezobzirna gospodarica, zdaj razumevajoča in vse odpuščajoča mati, zdaj zopet asketinja, ki se sklicuje na sveto pismo. To mater je mojstrsko izoblikovala Marija Vera. Poleg nje so se uveljavili zlasti Jan kot Arne, V. Juvanova kot Marta in M. Danilova kot učiteljica. Polna življenjskega optimizma, čeprav izvirajočega iz drugačnega duha, je tudi *Labodka*, ena izmed pravljicnih iger Avgusta Strindberga, ki je v nji zapel himno čisti in odrešujoči ljubezni. Uprizoritev sicer ni dosegla one višine, na kateri so bile nekdanj Nevesta s krono, Velika noč in Sonata strahov, vendar pa je režiser Ciril Debevec kljub silno pomanjkljivim tehničnim sredstvom znova dokazal, da je v naši drami menda edini, ki ume tudi popolnoma nesnovnim, simboličnim vizijam dati podobo prepričljive odrske iluzije. To velja zlasti za tretje dejanje, ki se je po čistosti občutja in skladnosti oblik približevalo izvoru vse dramatične umetnosti — liturgiji.

Nič tega odrešujočega smisla pa ni zapustila v nas drama Luigija Pirandella z naslovom *Kaj je resnica?* Človeka privlači duhovita in napeta igra, vendar nas na koncu, ko smo že pripravljene verovati v skrito tragiko v nji, opehari za to pričakovanje. Tudi pisatelj navelični relativizem ni prepričljiv. Pač pa je bila izredno dobra uprizoritev, ki jo je vodil C. Debevec in pri kateri so sodelovali skoraj vsi vidnejši člani ansambla. Igralsko je uspelo tudi drugo italijansko delo, veseloigra *Trideset sekund ljubezni*, ki jo je spisal Aldo de Benedetti. Dasi delo vsebinsko zaostaja za Pirandelovim, spada med boljše komedije letošnjega sporeda. Popolnoma odveč pa sta bila Nestrojeva *Utopljenca*. Poleg te nemške burke smo videli na koncu sezone še *Neopravičeno uro*, veseloigro madžarskega pisatelja Š. Bekeffija, ki jo je prav tako kakor prejšnji dve naštudiral O. Šest. Središče igre pa je bila A. Levarjeva v vlogi »poročene gimnazijke«.

France Vodnik.

GOSTOVANJA

Dobra gostovanja so tako za gledališko občinstvo kakor za gledališko osebje velikega pomena.

Redni gledališki obiskovalec se mora slednjič naveličati tudi prvovrstnega igralca, če ga večer za večerom gleda in to v isti režiji in isti opremi. Vsaka sprememba je prijetna že sama po sebi. Poleg tega pa človeka, ki v gledališču ne išče samo razvedrila, zanima tudi razvoj gledališke umetnosti drugod, toda le malokomu je dano, da si more izbrane predstave smotno ogledati v tujini, zakaj še oni, ki zmore od časa do časa na kako potovanje, ve, kako človeku ob pičlem času na

potu pa tudi zaradi preobilice novih vtisov in fizičnih naporov dostikrat zmanjkata za gledališče ona pripravljenost in mir, ki sta za sprejem vsake umetnine nujno potrebna. Poleg tega človek tudi nima vedno sreče, da bi naletel ravno na najbolj značilne in prvovrstne predstave, kar povzroča znane krivične obsodbe, ki jih tolikokrat tako lahko-miselno in neupravičeno izrekamo. Gostovanja celotnih gledaliških družb v domačem kraju pa vse te zapreke odstranijo in človeku poleg prijetne spremembe nudijo tudi pravičen vpogled v snovanje in uspehe tujih gledališč.

Za gledališko osebje imajo taka gostovanja še poseben pomen, saj se ob ničemer človek svojih negativnih kakor pozitivnih lastnosti ne zave bolj kakor ob živem zgledu. Ob takih prilikah vidijo umetniki kritiko lastnega dela bolj kakor črno na belem. Lahko se zamislijo ob svojih pomanjkljivostih, lahko pa jim zraste tudi upravičena samozavest. Da se ob pomembnih gostovanjih rode nove pobude in želje po plemenitem tekmovanju za višjimi cilji, ni treba posebej poudarjati.

Letos je uprava ljubljanske drame povabila na gostovanje tri zanimive gledališke družbe in s tem občinstvu in osebju pripravila tri resnično lepe večere.

Za praznovanje dvajsetletnice obstoja samostojnega dramskega gledališča v Ljubljani in za počastitev spomina dvajsetletnice smrti največjega slovenskega dramatika Ivana Cankarja, je prvič po osvoboditvi prišlo do izmeničnega gostovanja celotnega osebja med edinima slovenskima poklicnima gledališčema, ljubljanskim in mariborskim. Močno tovariško čustvo in pomen zavesti nalog skupnega dela obeh odrov v službi enega slovenskega gledališča nista zvenela samo iz govornikovih besed, ampak sta polnila ozračje vsega večera, ki je bil eden najlepših dogodkov v zgodovini ljubljanske drame. Nastop mariborskih igralcev s Cankarjevim Kraljem na Betajnovi je v skrbni režiji Jožefa Koviča dosegel lep uspeh. Dosledna realistična uprizoritev, kakršne doslej pri nas ob Cankarjevih delih nismo bili vajeni, je podčrtala predvsem tehnično moč umetnikove ustvarjalne sile, medtem ko idejni strani ni pripomogla do prodornejšega izraza. Posamezni igralci so ustvarili nekaj zanimivih likov.

Gostovanji dveh tujih gledališč, benečanskega in angleškega, pa sta dokazali, kako visoke umetniške uspehe lahko doseže družba, ki se sistematično posveča enotnemu repertoarju.

Italijanski igralci so se pod vodstvom Alberta Colantuonija predstavili z uprizoritvijo Goldonijeve komedije *Zdrahe v Chioggi*. Delo je napisano v benečanskem narečju in tudi v vsebini in zasnovi prinaša močno krajevno in časovno obeležje. Globoka umetniška sila pa, ki jo izpričuje sleherni prizor, daje komediji svojevrstno nadčasovnost, ki zlasti ob taki skrbni uprizoritvi, kot so nam jo pokazali italijanski igralci, ne more niti gledavca, ki izvorniku ni kos, razočarati. Njihova zlitost igre v temperamentno in naravno interpretacijo, dovršeno izoblikovanost zvočne glasovne barvitosti, zgoščena folkloristika in zdrav ritem so dokazali nezlomljivo moč in svežost italijanske klasične veseloigre.

Angleški Dublin Gate Theater, ki ga vodita Hilton Edwards in Michael Mac Liammoir, je pa v izvorniku prikazal Shakespearovega *Hamleta*. Preprosta scenična osnova in zmagujoča zveza veličastja klasične tragedije z nepotvorjeno vsakdanjo stvarnostjo sta na čudovit način podkrepila moč nezmagljive dramske mojstrovine. V vidnem ospredju je stal ves večer Michael Mac Liammoir, ki je s svojevrstno igro, izredno prožnostjo glasu in prepričevalno mimiko ustvaril iz Hamleta lik, kakršnega človek ne pozabi.

Silva Trdina.

IGO GRUDEN

1.

Gruden je bil ob svoji zadnji zbirki zelo lepo sprejet. Že ko so te pesmi izhajale v Sodobnosti, je bilo treba reči, da se nam je v njem naredil pesnik, ki najbolj živo spremlja današnji blazni čas, kateri se zvija od mednarodnega sovraštva, krivic in vojsk. Mirno lahko rečemo, da je on prevzel besedo, ki jo ima navadno prvi narodni glasnik, ker mu je toliko na skrbi usoda naroda in današnjega trdo preskušane človeštva. Gruden je pač dozorel, pogled se mu je razširil in poglobil, beseda zrelega moža je postala težka od vsebine, težka od misli in čustev, s katerimi je zajeta. Do zdaj pa so ga navadno poznali samo kot impresionista in iredentista iz Primorskih pesmi, bolj malo kot ljubezenskega pevca iz Župančičeve šole. To mu velikega imena ni moglo priboriti.

Vendar bi morali Grudna, tudi če bi bil ostal samo pri Primorskih pesmih, prišteti v vrsto tistih pesnikov, ki so najbolj živo posegli v naše narodno življenje. Ta knjiga ni pomenila mnogo samo tistim, ki smo pri morju doma. Sprejeli so jo tudi drugi Primorci. Zraven je bila prepovedan sad in to pove veliko. Z zarotniško naslado smo jo študentje vtihotapljali poleg Matičičeve Na krvavih poljanah zase in za druge. Ob usodni preiskavi sem se kar oddahnil, ko jo je preprijazni mož postave položil med druge, ne da bi razgrnil ovitek in se poglobil v pomen simbola na platnicah. Taka nevarnost ljudi še bolj zbliža s pesnikom. Zato sem tisto leto še z večjim zanimanjem bral pismo, ki ga je sredi prejšnjega stoletja pisal neki duhovnik mojemu predniku, kjer sem srečal tudi ime Grudnovih: »tvoja hiša je od nek-daj sem imenitna, koker grudnova u Nabrežini, ino jelenova u Dobrimdobi... so po celi škofiji znani.«

Od prvih časov, ko me je zajela oblast umetniškega pisanja, pa vse do danes si želim, da bi dobil naš primorski, posebej še kraški svet primerno, res zadovoljivo podobo v lepi besedi. Mnogo čisto posebne lepote je v ti zemlji, ki bi jo človek rad spravil na dan; vse to, kar je prišlo nad naše ljudi z vojsko in še posebno po nji, pa je naravnost vpilo po izpovedi, ki naj bi jo slišali daleč preko naših narodnih meja. Gruden je precej tega povedal. Seveda, to sem zgodaj čutil, da je marsikaj bledega v njem. Večkrat se mu ta čudoviti svet izmakne v obilici lepo razvrščenih, mehko donečih besed, rim in ritmov, ki ga ovijajo s svojo motnjavo. Vse prefine so besede, vse preveč prefinjena so razpoloženja, ki jih je včasih razprostrl nad to pokrajino, da ne bi človek občutil nekaj lahke igre, ki se hoče kosati z Župančičevo. Tu srečaš nekod pravo epigonstvo, očitne odseve iz Župančiča, kjer se ti zraven še pokaže, kako malo ritmično razgiban je učenec v primeri z učiteljem.

In še nekaj hudo moti: prehud patos, ki zakriva ponekod majhno miselno razvitost, patos, ki je včasih ves divji, tuli in rjove in je še drugače mladostno preveč zanesen, malo naiven in tudi malo smešen. Ko sem se o počitnicah vračal domov, sem kmalu od nabrežinske postaje začutil pod nogami trda, prava kraška tla in takrat je bilo, ko da bi se zdravje vračalo v mojo dušo. Vlak je že zdrdral čez viadukt, čez za nas tako imenitne nabrežinske »kalone«, na postaji so zatripale luči, okoli pa se je odkrival sam šempolajski školj, med katerim

se je vila trda pot. Takrat se je pokazal tik ob poti čudovit griček, nekaj metrov visok: sam oster kamen. To je Ojstri vrh. Med tem ostrim kamenjem, izmed katerega je raslo le redko grmičje in trnje, ob tem Ojstrem vrhu je človeka, ki je tod doma, prevzemalo neko ganotje, navdušenje, sam ne vem kaj. Ali zmerom sem se moral namahniti, če sem pomislil, da si je Gruden vzel ta neznatni kameniti griček, ta kup ostrega kamena za pesniški oder, s katerega govori primorskim beguncem, ki se vračajo iz neprijazne tujine v svoje kraje, kjer jih čaka veliko razočaranje:

Z Ostrega vrha pod Šempolajem
zrasel temán sem visoko do néba:
desna mi roka čez Sočo na Brda je legla,
leva čez Kras mi dol do Logatca je segla,
hrbet ob Nanos mi bil je oprt...

Tukaj je pesnika dosti preveč zaneslo. Čisto ob stvarnem položaju, ob pogledu na ta griček občutiš slabost njegovega navdiha, ki si za vodniško tribuno ni znal najti primernejšega mesta.

Dosti stvari iz teh pesmi torej spada v tretjo vrsto. Zato pa je drugod, kjer je posegel po bolj realističnih črtah in barvah, toliko bližji zemlji in nam. Ob isti poti mimo Ojstrega vrha mi je morala nehote prihajati v misel njegova opoldanska impresija Pod Šempolajem, kjer je vendar zajel toliko značilnosti naše pokrajine:

Na koncu njive legel v senco vol je;
ob njem počiva kmet, zavzdihne včasí...
že poldne odzvonilo je na vasi —
utrujen svet in duša je brez volje.

Še muren spi; ne oglasi se ptica;
kobilice vzduh strižejo po travi...
Od Šempolaja dol hiti kmetica,

z bariglo v roki, z jerbasom na glavi
gre bosa čez vrzel — in topla v lica
zakliče vsa zasopla po daljavi.

Koliko našega ti odkriva sonet V Istri: latnik in oleander pred hišo, poldansko sonce, popolno zatišje, v katerem se preлива žehteča vročina. Pokazal je ognjišče — »bajni čar kraškega doma«, ki vse bolj in bolj izginja; Nabrežinke

v predoljih krilih, svitek okrog roke,
pod pasho žbrinco, za seboj otroke,
ki jokajoče so molče jih vlekle.

Ko v bregu ure so poldanske pekle,
plenir na glavi, roke uprte v boke
so sople v breg zamišljene in sloke,
v odzdrav so komaj ti besedo rekle.

In kako je zadel resnico, ko je z na videz tako nespoštljivo besedo nagovoril kriške ribiče, svoje znance iz mladih let:

... starci vi, ki v piščulah po vasi
počasi šli kot voli ste pred plugi:
kako je z vami?

Svoj čas si je Aškerc tod poživiljal usihajočo pevsko žilo. Lov na »jadranske bisere« je bil prav za prav še precej uspešen, če jih primerjamo z drugim pesniškim blagom iz njegovih zadnjih let. Vendar je njegova podoba tega sveta nekam splošna, še od daleč ne dobiš pri njem tiste pristrčnosti in krajevne barve, ki te vabi pri domačinu Grudnu. Z njim so zaživel v naši pesmi resnični naši ljudje od Devina do Trsta. Tu gledaš ribiča, ko počiva v bregu pod bremenom drv in rožja, ribiča na morju, v viharju, revščino ribiških družin, sploh vrsto ribiških razpoloženj. Odkriva se ti obraz primorske žene doma, pri delu, v cerkvi, v mestu, kjer si včasih služi kruh tudi na način, ki zbuja žalost. Pokazano je trdo delo v nabrežinskih kamnolomih, ki je do vojske preživljalo dobršno število naših ljudi. Naše ljudi prikazuje ob trgatvi v bregu in na božji poti v Brban, ki je Kraševcem pri morju najbolj priljubljena. S pravim realizmom in še z neko mero hudomušnosti slika tu pobožnost starih in čutno razpaljenost mladine.

Vse to je podoba, kjer je le nekaj namigov na socialni in politični položaj, v katerega je zašlo naše ljudstvo, ko je pretrpelo vojsko in begunstvo. Kraševce, ki je vaje ten revne zemlje, bo morda rekel, da jo je Gruden naslikal prehudo revno, pa se bo v marsičem umaknil v svoji pritožbi, če jo bo primerjal z drugimi, kjer je življenje vsekakor veliko udobnejše. Tudi sem slišal, da so se kriška dekleta jezila, da je o njih tako pisal, kar ni nič nenavadnega. Če je bila ta podoba ne samo pretežno elegičnega značaja, ampak bolj mrka ko svetla, je naravno, da so morali novi časi navdati pesnika z vse drugače trpko skrbjo za domovino in še posebno za ta rod, ki nam varuje vhod na morje. Takrat in še dolgo so omamno vžigale njegove besede, ki so veljale tolikim srečnim Slovencec:

Bratje, svoboda, svoboda, svoboda!

V teh besedah je bila omamna skušnjava in gorjupa zavist za toliko drugih Slovencev, omamna upanje, ki je bilo toliko pobijano, da je bil zraven enako opravičen bes:

Poj o sovraštvu in uporu, poet!

Isti, še hujši nacionalni gnev poje v njegovem Devinu, isti uporniški nacionalizem v Pesmi iredentistov, iz katere mi bo morda dovoljeno navesti vsaj en verz, ki pa je najbolj »atentatorski«:

vse z dinamitom poženemo v zrak — — —

Kajne, hude besede. Strašne pa prav za prav niso bile tako zelo. Napisal jih je človekoljub, ki je bil daleč od sovraštva do drugih narodov, pa je moral planiti, ko je videl, kako smo bili opeharjeni za svojo vero v pravico. Južnjaški primorski zanos teh zarotniških minnerjev, ki jim je rešitev tako preprosta, je z današnjega treznega stališča nekam naiven. Človek bi dejal: To so samo besede. Toda te besede so živo spremljale naše življenje in upanje v prvi, romantični dobi našega primorskega gibanja. Dosti so pomenile. Še danes ne spadajo čisto v zgodovino. Če bi jih mogel, bi jih še danes več navedel, pa je nerodno ž njimi. Torej niso še umrle.

2.

Grudnova ljubezenska lirika, zbrana v Narcisu, pa je dosti, dosti manj zanimiva in pomenljiva. To je res tipično mladostna zadeva. Od pesniške zbirke, ki naj nam trajno kaj pomeni, zahtevamo razodetja

novega sveta ali vsaj nekaj pogledov vanj. Kar pa utegneš doživeti ob teh bujno zgovornih verzih, je lepobesedje in sentimentalnost doraščajočega mladega človeka, oboževanje žene, ki ga je zmožna duša mladega idealista, strast in sla, pa tudi nekaj resne misli o pomenu in namenu ljubezni in človeka. Vse to ne preveč razvito in globoko, toliko, da je mogoč sklep:

Uživati — o sladki cilj življenja...
In ko za lasom začne las siveti,
poleže se vihar v gladine gladke,
najvišja zvezda nam do dna prisveti!

Primerjaj s tem Župančičevo geslo, da vidiš, koliko več zrelosti in razgleda je v njem.

Prav malo je takih pesmi, ki jim še zdaj trepeče v žilicah nekaj take rdeče krvi, da te malo ogrejejo, mnogo pa se tod pretaka sentimentalne bledice, kakršne imaš dovolj, kjer koli si prizadeva človek vsak še tako neizrazit hip in utrip svoje ljubezni omotati in zapresti v poetične tančice, kjer koli jih lepotiči in teni, ker vidi lepoto samo v nedoločljivi pretenjenosti. Gruden sam dobro označuje to svoje tedanje stanje:

V rožnato mehkem zapreden oblaku
plaval v ekstazah sem skozi življenje,
plahnil in sahnil v medló hrepenenje
kakor večernega sonca žarenje,
ki izgoreva v samotnem oblaku...

Zato imaš tu toliko girland, sladko opojnih sanj in trepetanj, sladke žalosti in medlega hrepenenja, vzdihov, dihov in sojev, ki vežejo pesnika z dekletom, nočjo, vsemirjem. V gasnočem dnevu ga ovija vonj rož in rože dih ali cvet dehteči, »ki v mraku dahne v gluhi molk jezera«. Skratka, vse, kar je nedoločno, kar je na meji med jasnostjo in temo, kar je »poetično«, prefinjeno, sili v to pesem, ki jo večkrat ubira po Župančičevih stopinjah. Preveč je verbalizma, preveč lepih in sladkobnih besed, da bi mogla obveljati.

3.

Od 1920. leta, ko je izdal te dve zbirki, se je pesnik, kar se tiče globine doživetja, toliko razvil, da lahko rečemo: šele zdaj se je res napravil. Marsikaj v osebнем življenju in svetovnem dogajanju je pripomoglo k temu. Mladi idealist, ki je nastregel v svoje srce svetlih sanj — vse za ljubljeno ženo, se zdaj poslavlja od nje in poje svojo elegično, vdano izpoved:

Mnogo ljubil sem in nič sovražil:
vse je kakor pesek šlo med prsti rok.

Ko je izplapolal požar strasti vsakdanje,
sem truden od prevar zapustil pogorišče...
Ne mamí več me sij, v obzorju nedosežen,
v pristan je našlo pot življenje brodolomno.

Slovo ni bilo lahko. Zdaj je sam, zato občuti samoto drugih, tudi živali. Čuti lepoto ljubezni preprostega dekleta, ki kljub trdemu delu uporno brani vero v človeka, tako da se zdi vdani brodolomec spričo nje majhen. Ljubi jo, a ne več s tisto nezadržano strastjo svojih mladih

let. Umakne se ji, da bo srečna. Skozi njo je soutripla z vsakim človekom, zdaj pa hoče sprejemati samo odseve »pokrajine obrežne«, hoče biti torej samo sočustvujoči spremljevalec tuje sreče in bolečine.

To je bila nova pot do človeka. V Primorskih pesmih je zrasklo socialno čustvo iz opazovanja domačega sveta in iz narodne skrbi. Na človeka sploh se iz tega okvira ni razširilo. Zdaj pa se čuti »na svetu vsega zlega kriv«, ko spozna, kakšno življenje je dodeljeno delavki Terezi in ž njo tolikerim. Zdaj se spušča s svojim čustvom k tekstilni delavki v kletni sobi, k pericam na Savi, k dekli v samotni podstrešnici, k preprosti natakariči Pepci in njeni ljubezni, k otrokom, ki prodajajo cvetje po gostilnah, k barakam v gramozni jami, k drob-nemu človeku, ki se je obesil v tihi predmestni ulici, med skrbi in veselje številne družine — k vsem tem podobam in postavam trdega, vdanega dela in siromaštva se bliža. Ob pogledu na revščino in zapuščenost teh ljudi ga je sram v duši, da je »kot človek rodil se na svetu«. Zateče se k tolažbi: »Vélika zvezda sveti na jutrovem kakor na straži«, pa ne kaže, da bi se s prenaivno vero zanašal v njeno mesijanstvo. Namig je videti kakor protest proti brezizhodnosti, v katero smo zašli. Življenje se mu kaže kakor životarjenje, polno senc, ki se premikajo po cestah, polno krivic, krvi in blaznosti, ki se širi med narodi. Nekam daleč so že časi, ko je gledal človek samo svoj narodni problem, ko je pesnik obravnaval primorsko vprašanje, kakor da je to glavna krivica povojskne ureditve. Takih krivic se je nabralo že lepo število, ki se še veča iz dneva v dan. Žrtve v vojski so bile zaman. Med narode so postavili meje sovraštva, in vendar »človek, človek brez imena je povesod!« Prevzema ga onemogel obup, ko misli na vse to.

Pijan se dvignem kot orkan s potresom,
razkrivam strop in streho do nebá,
apokaliptični nestvor svetá
boga izzivam proti krvosesom,

ki v Almeriji, Nankingu, Šangaju
morili so otroke solnčnih mest,
lovim jih v pest in davim jih za vest
ob Jangcekjangu in ob reki Tajú.

Obup in žalost sta z menoj kot rablja
na straži nad človekovo vestjo:
pošastno gre zakrivljen nad zemljó
v oblakih mesec kot krvava sablja.

Podoba smrti stoji nad svetom. In smrt prihaja po znanice in prijatelje, pobrala je mladi cvet, bratovo Marjanco:

Lučka se njena v temo je utrnila,
tiho so vrata za njo se zaprla:
šla je od nas in ne bo se vrnila,
v šestem je letu Marjanca umrla.

Ko je prišel pesnik tako daleč, se mu je tudi pogled na primorsko vprašanje primerno uravnal. Trpljenje zaradi nesrečne zemlje ni moglo preiti, toda zanj je minil čas plamenečih protestnih poslanic, tako primernih za učinkovito deklamacijo. Ob času teh svojih skoraj trudnih, nekoliko togih verzov, pojočih v vklenjeni, malo razgibani obliki, se je vrnil med mladostne spomine na staro mater in na življenje iz izročila, ki mora ostati tudi v njegovem rodu:

A v moji pesmi njena gre beseda
kot klic iz groba nad zemljó nesrečno,
in v hčerki moji topli sij pogleda
od nje se brez miru naprej razpreda,
iz roda v rod njen duh bo živel večno.

Ob vsem črnogledju in obupavanju, ki tako somračno odmeva iz zadnje zbirke, iz Dvanajste ure, je v nji vendar še veliko vdane vere v človeka in v boljši čas. Eno kakor drugo prevzema, ker čutiš, da je iz zrelega občutja. Dozorel je njegov izraz, ki mu sicer še zmerom lahko očitaš nekaj Župančičevega besedišča, ne najbolj posečenega patosa (Preko vseh meja), kakšno nečisto rimo, nekoliko razvlečenosti, ki jo podpira tudi precej enolično padanje verzov. Opaziš pa tudi nekaj zanimivih oblik, nekaj variacij znanih kitic, ki ne zgrešijo učinka. Še bolj pa velja o celotnem doživljanju, da govori iz njega teža polnega, zrelega sadu. Njegova ljubezenska pesem je zdaj tako prisrčna in topla, da jo moraš sprejeti, kakor moraš večino socialnih in tistih, ki jih je rodila muka ob pogledu na današnji položaj človeštva. Tukaj je resnična vrednost Grudnove poezije.

Lino Legiša.

Prešeren I. Pesnitve, pisma. 1936. Tiskovna zadruga v Ljubljani. Izdajo je priredil Francè Kidrič.

Kidričeva izdaja Prešernovega teksta je ostala v naši revialni kritiki skoraj tri leta neocenjena. Izšlo je sicer o njej nekaj malopomembnih glos — stereotipnih slavospevov in tudi osebnih žolčnih izlivov — načelnega obravnavanja pa se ni nihče lotil. Izgovor, da je treba počakati na nadaljevanje Kidričevega prešernoslovskega dela, je bil tu neosnovan in zato res le izgovor. Prešeren I. je zaključena celota, je izdaja Prešernovega teksta in pisem, ki jo bo treba tudi še sedaj, ko je izšel že Prešeren II., presojati s posebnih vidikov in kot zaključeno, organsko celoto. Zato je krivda urednikov in kritikov, če tako delo, kot je monumentalni Prešeren I. — pomeni namreč v zgodovini Prešernovih izdaj prelom s tradicijo in utiranje novih izdajateljskih vidikov — še do danes ni doživelo ocene, ki bi mu določila pravo vrednost in normirala sodbe slovenske inteligence o njem. Zdi se mi, da je prav ta zamuda v ocenjevanju kriva, da je po Kidričevem Prešernu I. izšel že nov Prešeren, ki pomeni v načelnem pogledu povratek na stara pota, po svoji vrednosti pa spričo neenotne in nedosledne jezikovne redakcije korak nazaj.

Nekako petnajst let je tega, kar se je prof. Kidrič v sporazumu s Tiskovno zadrugo lotil dela za izdajo in komentar Prešernove literarne zapuščine. V vsem tem času je pridno in neutrudno zbiral in objavljaj posamezna dognanja svojega prešernoslovskega iskanja, ki so bila važna ne le za komentar, temveč zaradi svojih kronoloških ugotovitev tudi za ureditev in prireditev Prešernovega teksta. Vendarle kljub temu tako resnemu delu in pripravam izdaja še po desetih letih ni dozorela. Človek, ki ni poznal Kidričeve znanstvene vestnosti in obsežnosti prešernoslovskega problemov, je moral res že z nevoljo obupati nad njo.

Edicija, ki sta jo imela sprva v načrtu urednik in založnica, naj bi bila znanstveno-kritična, torej izdaja, ki je bila že dolgo slovenska kulturna zamuda, a ki je bila kljub temu zaradi neorganiziranosti slovenskega literarno-zgodovinskega dela na eni in zaradi obširnosti prešernoslovskega vprašanj na drugi strani, drzno hotenje. Bolj tehnični in finančni razlogi ter popolnoma pravilno Kidričevo spoznanje, naj si narod še pred znanstveno-kritično izdajo oskrbi pošteno leposlovno izdajo pesniškega dela, so končno rodili Prešerna I., ki je na znanstveno dobljenih dognanjih zgrajena leposlovna izdaja vsega Prešernovega dela in pisem.

Ko se je Kidrič lotil dela za izdajo Prešernovega dela, je moral prav za prav začeti tam, kjer bi moral zasaditi že prvi urednik Prešerna. Opraviti je moral vse delo, ki so ga zamudile generacije pred njim. Zbrati je moral predvsem vso Prešernovo literarno zapuščino, — pesmi, pisma in akte — ki jo je občutno razširil, ugotoviti poslednje pesnikove redakcije, odločiti se za neko ureditev — prejšnje so bile namreč slučajne — in se končno lotiti problema jezikovne in pravopisne prireditve Prešernove pesmi.

Ugotovitev vsaj v glavnem objektivne zadnje pesnikove redakcije je bil za Kidriča, ki nam je hotel ustvariti načelno definitivno izdajo Prešerna, brez dvoma težak problem. Zavedati se moramo namreč, da niti tiskane Poezije 1847 niti oba ohranjena rokopisa ne predstavljajo v vsem te zadnje pesnikove volje. Vemo, da je Prešeren Poezije še med tiskom popravljaval in tekst izpreminjal, znano nam je tudi, da pesnik sam vseh korektur ni opravil, ker je sredi tiska odšel na novo službeno mesto v Kranj. Ostali del korektur je prepustil nekemu ljubljanskemu korektorju, morda Kastelcu, ki pa je marsikaj po svoje popravil; o tem nam priča ponoven tisk 9. pole, ki ga je Prešeren zahteval.

Prof. Kidrič je ugotovil, da je pesnik sam opravil le korekturo prvih treh in devete pole. Ta del Poezij torej, ako abstrahiramo očitne tiskovne pomote, — predstavlja zadnjo pesnikovo redakcijo. Toda Kidrič je šel še globlje. Pri natančnem redigiranju teksta se mu je odkrilo, da je pesnik v estno skorigiral le prvo polo Poezij, pri korigiranju ostalih pa je bil raztresen, njegove misli so že blodile po Kranju. Zato je mnogokaj prezrl. Tako torej tudi tu nimamo poslednje redakcije. Poslednja redakcija niso niti tiskane Poezije 1847 niti Blasnikov faksimilirani tiskarski izvod niti muzejski rokopis, ki je bil ves čas tiska zaprt v cenzorjevem miznem predalu, temveč neke imaginarne Poezije, kakršne je hotel imeti Prešeren sam, a jih zaradi tehničnih in drugih ovir ni mogel ustvariti. In te Poezije je hotel ustvariti prof. Kidrič. Iskanje zadnje redakcije se mu je tako samo ob sebi preneslo na psihološko področje. Cesar ni mogoče rešiti s pozitivnimi podatki, naj rešita sklep, analogija in verjetnostni račun. Seveda je za to treba do poslednjih subtilnosti poznati Prešernov izraz. Prof. Kidrič je dokazal, da ga pozna. Res je, taka redakcija je še vedno subjektivna — objektivna je namreč nemogoča — a verjetna in znanstveno podprta je. In prav to je značilnost Kidričeve leposlovne izdaje Prešerna, ki jo odlikuje od vseh ostalih bolj ali manj slučajnih redakcij.

Z ostalim delom svojega Prešerna Kidrič ni imel toliko dela. Tu je treba ugotoviti le zadnji tisk ali rokopis in stvar je rešena. Podobno je s Prešernovimi nemškimi pesmimi. Od ločil in naglasov je sprejel one, ki so pravilnejši. Apostrof je dal povsod, kjer je upravičen, a ga opustil, kjer ni potreben.

Ko je tako ugotovil zadnjo redakcijo, se je lotil dela za prireditev teksta. Zavedal se je na eni strani, da mora biti leposlovna izdaja jezikovno prirejena, na drugi strani pa je odklanjal vse dosedanje rešitve tega problema, ki so poudarjajoč jezikovno korektnost in pravopisno normiranost, v mnogočem ubile akustično svojstvenost, gorenjsko zasidranost, elementarno izraznost, ritmiko in končno celo rimo Prešernove pesmi.

V pravilnem razumevanju organskosti pesmi se je zavedal, da so vse te stvari mnogo večje vrednote, kakor do poslednje podrobnosti izvedena jezikovna skladnost z današnjim pravopisom. Jasno mu je bilo, da ob taki zahtevi ne bo vzdržala nobena jezikovna redakcija, kajti jezik, tudi literarni jezik, živi in se spreminja — in kaj nam bi

končno ostalo od Prešerna? Prozaična ljubezenska in domovinska izpoved! Prešernova pesem, melodija njegovega verza bi bila s tem obsojena na smrt. Tragiki Prešernovega življenja bi se končno pridružila še tragika njegove pesmi. Nekaj te tragike pa je že tako v njegovi pesmi, ker jo je ustvaril prav v času pred velikimi literarno-pravopisnimi preobrti v slovenskem jeziku, a umrl je prej, predno so se dovršili. Toda nekaj podobnega se končno zgodi z vsakim pesnikom.

Na drugi strani pa je Kidrič spoznal, da tudi Glonar-Pirjevčev način izdaje za leposlovno edicijo ni primeren, ker brez potrebe pušča v jeziku mnoge pravopisne neskladnosti, ki bi jih brez škode za pesem lahko popravili, zlasti še, ker motijo estetsko uživanje. Tak način redakcije je pač nujen za znanstveno-kritično izdajo, za leposlovno pa neprimeren.

Prof. Kidrič je ob takih mislih brez dvoma zašel v težko zagato: kaj naj popravi in kaj naj pusti? Kakšen kriterij naj si izbere? Odločil se je za načelo, da v svoji izdaji ne sme ubiti nobene jezikovne in estetske vrednote Prešernove pesmi, na drugi strani pa da popravi vse za pesem, akustiko, ritmiko in melodijo irelevantne jezikovne neskladnosti z današnjim pravopisom. Toda to je splošno načelo, ki je brez dvoma tehtno in upravičeno. Praktična izvedba tega načela pa je pač subjektivna, odločitev marsikje tvegana in težka, ponekod skoraj obupna. Zavedajoč se vse teže svoje naloge se je Kidrič obrnil na jezikoslovca Franca Ramovša in v posvetovanju in sporazumu z njim jezikovno redigiral Prešernovo pesem. To sožitje literarnega zgodovinarja in jezikoslovca se je ob Prešernu naravnost sijajno obneslo. Prešeren I. je jezikovno enoten, pristen, gorenjski in knjižen obenem, njegov izraz je nepotvorjen, arhaičnost nezabrisana in pomlajena hkratu, melodija, ritmika in rima so ohranjene. Na drugi strani pa je vizualna podoba Prešernovega jezika v tej izdaji mnogo bližja moderni. Vse moteče tradicionalne jezikovne posebnosti Prešernovega jezika, ki melodije njegove pesmi občutneje ne niansirajo, so odstranjene.

To so velike odlike te izdaje. Kakor v redigiranju je Kidrič hodil svoja pota tudi v ureditvi pesmi. Tudi v tem pogledu je za izdajo značilna znanstvena dognanost, enotnost, utemeljenost in končno celo smrtčnost. Dvoje principov urejuje ob Poezije 1847 ostalo pesnikovo zapuščino: 1. estetski vidik, načelo, ki mu je Prešeren sam dajal najvišjo ceno. Upoštevalo ta vidik, je Kidrič iz vsega preostalega slovenskega gradiva mimo Poezij 1847 izločil one pesmi, katerim je Prešeren pripisoval literarno ceno, dasi jih iz kakršnega koli že neestetskega razloga v Poezijah ni objavil. Prof. Kidrič je te pesmi nato po njihovi vsebinsko-oblikovni pripadnosti uvrstil v kronoškem redu »Balade in romance« oziroma »Različne poezije«. 2. kronološko načelo, zaradi katerega je vse ostale slovenske in nemške pesmi uredil po kronološki zapovednosti v oddelka »Dodatek slovenskih tekstov« in »Nemške pesmi«, ne oziraje se pri tem zaradi preglednosti na formalno in vsebinsko stran pesmi.

Po enakem principu je uredil tudi Prešernovo korespondenco, njegova pisma, njemu in akte.

Kidričev Prešeren I. je res monumentalna izdaja Prešernove zapuščine ne le po svoji enotnosti in preglednosti, temveč še mnogo bolj zaradi svoje znanstvene dognanosti, zaradi do vseh podrobnosti precizirane zadnje redakcije in svojstvene jezikovne obnove, ki je Prešernovo pesem pomladila, približala modernemu literarnemu jeziku, a ji vendarle ničesar bistvenega odvzela. Izdaja bi morala zaradi tega postati normativna za vse bodoče izdaje Prešernovih pesmi.

Tine Logar.

„POHUJŠANJE NAD RESNICO“

V francoskem svetu so opazili, da se je pisatelj Georges Bernanos, nekoč navdušen pristaš Action française, obrnil proti njenemu voditelju Charlesu Maurrasu, in to v času, ko se je ta pripravljaj na svojo spravo s katoliško Cerkvijo. Moč Bernanosove besede se ni lotila Maurrasa kot osebe, lotila se je načina njegovega mišljenja.

Maurrasov delom očita notranji razkol med prepričanjem in tehniko mišljenja. V kratkem polemičnem in izpovednem spisu »Pohujšanje nad resnico«¹ pa se preko njega obrača proti duhovni zgradbi francoskih desničarjev, proti njihovi podobi človeka, družbe in duha, proti njihovi neživi resnici in proti njihovemu pohujševanju nad živo resnico. S slovesnim glasom pribija: »Človek ne pohujšuje, kadar izreče resnico, ampak kadar ne pove vse resnice, kadar z opuščanjem uvaja vanjo laž, ki na zunaj resnice ne spremeni, v resnici pa ji razje srce in notranjost.«

Proti istim ljudem se je nekoč obračal Charles Péguy, češ da so to ljudje, ki se trdovratno branijo, da bi plačali stroške gospodarske in družbene obnove. Ko je Péguy postavil to trditev, je nadaljeval: »In da bi ne bilo treba plačati teh stroškov, je prišlo do nenavadnega spoja med taborom teh razumnikov in Cerkvijo. Zabavno in smešno, toda globoko resnično. To skladje, ta dogovor hočeta odstraniti in prenesti razpravo, prav za prav območje razgovora nekam drugam. Na ta način lahko vsakdo nekaj doseže, kajti to nikogar nič ne stane, to ne zahteva nobene gospodarske, industrijske, družbene revolucije, in naši meščani na tej in na oni strani, naši kapitalisti te ali one strani, te ali one veroizpovedi, klerikalni radikali in radikalni klerikali, ljudje razuma in ljudje duha, vsi hočejo le eno: da bi ne plačali stroškov.«

Bernanos, ki je v zadnjem času na lastni koži doživel špansko tragedijo, pa za svojo trditvijo o pohujšanju nad delno resnico nadaljuje: »Vem, da bodo te besede izzvale nasmeh mnogim dostojanstvenikom katoliške akcije in političnim prelatom. Zato pa bom tem ljudem vedno in vedno ponavljal, da nimajo resnice v zakupu, da je najpreprostejšo resnico odkupil Kristus, da je torej del božanstva tistega, ki si je hotel privzeti našo maravo, — consortes ejus divinitatis, — ali slišite lažnivci? Kadar vas vidim, kako brskate po resnici s svojimi spretnimi, sleparskimi, svetoskrunskimi prsti, takrat dobro vem, koga oskrunjate, ali me razumete, saj ste me sami naučili iz katekizma... Tem licemerem, ki imajo na ustih le besedo ugleda, ne bom prenehal ponavljati, da resnici ni potreben ugled; le oni čutijo to potrebo, to poželenje, to pohotnost, toda nimajo pravice, da ji zadoščajo na škodo resnici. Bridko se norčujejo iz ubogih ljudi, kadar govore kot nepodkupljivi sodniki o nasprotnikih, češ da so krivi vesoljnega zla, ki ga trpi sodobna družba, in kadar odgovarjajo tistim, ki jih povprašujejo o njihovih lastnih napakah: »Nesrečneži, ko bi rekli resnico o samem sebi, bi je najbrž ne mogli več oznanjati drugim. Lažemo torej zato, da koristimo resnici. Čim ostrejši smo do drugih, tem bolj prizanesljivi moremo biti do svojih lastnih oseb! Čudni šaljivci!«

Pred leti so postale znane Gideove besede: »Ni prijetno bivati v družbi, kjer vsi goljufajo«. Ta občutek varanosti je postal naravnost

¹ Georges Bernanos: Scandale de la vérité. Gallimard, Paris 1939.

strašen med kristjani, ki so pozabili na evangeljske resnice in se ravna-
najo le še po političnih načelih. »Toda jaz imam dovolj vseh teh laži,«
vzklika Bernanos nad klerikalno taktiko, ki totalitarno idejo v eni
državi preklinja, v drugi tolerira, v tretji pa poveljuje, ki obsoja en
imperializem, drugega pa podpira, in ki jemlje generala Franca za
vsako ceno pod svoje varstvo. »Poznam klerikalno stranko. Dobro vem,
koliko srčnosti in poštenja ji manjka. Nikdar je nisem zamenjal z
božjo Cerkvijo. Cerkev varuje revnega, klerikalna stranka pa je bila
vedno potuhljen posredovalec hudobnega bogatina, več ali manj za-
vesten, toda nujen povzročitelj vseh simonij.« Na drugem mestu knji-
žice, ki nam je žal ni mogoče določneje analizirati, pravi: »Kadar
govorim tako, kakor sem ravnokar storil, me imajo kaj hitro za anar-
hista. Toda če bi bil anarhist, bi se veselil nizkega stanja, ki so nanj
padli pristaši reda. V resnici pa obžalujem to nizino in te podobe ne
morem videti. Ponavljam samo, da ljudstev ne morete varati, da vse
te govorniške previdnosti, vsi ti »toda« in vsi »če«, vse te velike,
ogromne in neskončne besede, ki porajajo le povprečna dejanja, ka-
tera lahko vsakdo po svoje razlaga, povzročajo Cerkvi več škode,
kakor vsi nekdanji vdori barbarov.«

Na koncu knjižice se povrača k pojmu poštenja. »To, kar naj-
bolj primanjkuje izrojenim potomcem viteškega krščanstva, je čut
časti. Drago, mnogo dražje, kakor si mislite, sem plačal pravico, s
katero trdim, da s takimi kristjani nikakor več ne računam. Nikakor
več. Upam, da bodo mladi francoski kristjani prisegli med seboj en-
krat za vselej, da ne bodo nikdar lagali, niti in posebno ne nasprot-
nikom, da ne bodo nikdar lagali, da ne bodo lagali pod nobeno pre-
tvezo in še manj pod pretvezo tako imenovanega ugleda, ki se ga
drži laž. Tu smo pri jedru stvari. Danes ni več dovolj, če rečeš, da
si kristjan. Reči moraš, da si »kristjan, ki ne laže«, ki ne laže niti
z opuščanjem, ki pove vso resnico in je nikdar ne okrni. Naj to novo
viteštvo začinja reševati čast. In ker je že tudi ta beseda izgubila
svoj smisel, naj reši čast Časti.«

Ta junaška Bernanosova izpoved ni osamel glas med francoskimi
kristjani. Skoraj istočasno je Jacques Bénét v letošnji majniški številki
»Cahiers du Sud« objavil nič manj pretresljiv članek »Sleparske
karte«, kjer poziva nazaj k evangeljskemu krščanstvu in proč od
današnje dvojne resnice kristjanov. In ko so se v letošnjem avgustu
zbrali sodelavci in prijatelji lista »Temps présent« na letno zborovanje
v Bordeaux-ju, jih je nagovoril njihov mojster pisatelj François Mau-
riac: »Nas mora vezati še posebna vez. Kako naj jo določimo? To je
poseben duh, poseben način, s katerim enako odgovarjamo na oko-
liščine in dogodke. Lahko se razlikujemo v gledanju na posamezne
dogodke, vsi pa smo edini v tem, da nočemo varati. Dragi prijatelji!
Ta volja nam je skupna, mi nočemo lagati drug drugemu, mi nočemo
lagati. Kaj se pravi varati? To se pravi igrati se z resnico. To se pravi
resnico spretno prikrojevati smislu naših koristi ali strasti, ali tistih
koristi in strasti, od katerih sta odvisna naše tvorno življenje in naš
napredek v svetu.«

Teh pričevanj bi ne mogli bolje uravnati v skupno smer, kakor
je to storil mlad kristjan v nekem belgijskem listu: »Pravijo, da je
na svetu sedem sto milijonov kristjanov? Kje so danes ti kristjani?
v žosističnem gibanju, v koncentracijskih taboriščih, na nekaterih tve-
ganih mestih. To je peščica, kje pa so ostali? Ostali se kvartajo, slu-
žijo denar, se tresejo od strahu, sanjajo o komunističnih grozotah, so
pridni, gledajo kako dnevi tečejo in hodijo v nedeljo k zadnji maši.
Sedem sto milijonov kristjanov, ali si lahko zamislite to silo, kako bi
združena odpravila plutokracijo, anarhijo, fašizme in vojno?«

E. K.

DROBNA POROČILA O KNJIGAH

Six options sur demain. La Nouvelle Journée. Bloud & Gay, Paris 1939.

Šest mladih francoskih kristjanov misli tik pred bližajočo se vojno na veliko prihodnost novega sveta. Nihče od njih ne razvija v ta namen oddaljenih in nejasnih vizij, nasprotno vsi se kot strokovnjaki lotevajo perečih vprašanj v območju mišljenja in delovanja, v narodnem občestvu, v družbi, v politiki, v krščanstvu in v človeškem bitju samem. Knjiga je redek dokument. Že večkrat smo doživeli v zadnjem času, da se mladi kristjani z resnobo in iskrenostjo postavljajo v žarišče časa ter mislijo v službi človeka v odnosu do dejstev, ne pa do formul in sistemov. Študije odpirajo nove razglede, čim dalje spremljamo njih izsledke, tem bolj nam je jasno, da krščanstvo mnogo človeških resnic še ni asimiliralo. Na drugi strani pa nas vera in stvariteljskost takih ljudi opozarjata, da se po prihodnjih hudih peripetijah zgodovine lahko začne nova krščanska era, doba pravega krščanskega humanizma. Prav tu je treba poudariti, da veje iz knjige redek čar svobode. To je treba omeniti tem bolj, ker danes vedno težje najdemo ljudi, ki bi to vrednoto tako neposredno približali so-ljudem, kakor je to storila ta šestorica.

Paul Alpert: Demain la démocratie... Editions de la Flèche, Paris 1939.

Vprašanje, zakaj demokratske vladavine ne morejo biti učinkovitejše od totalitarnih, je napotilo avtorja, da je v osmih poglavjih napravil zgodovinsko analizo demokracije.

Začne z dejstvom, da sta se proti koncu 18. stoletja rodila istočasno gospodarski liberalizem in demokracija, dva različna izraza istega človekovega teženja po osvobojanju. Toda razvoj kapitalizma je v 19. stoletju polagoma izkrivil in demoraliziral delovanje demokracije. Ker kapitalizem delovnim množicam ni mogel več zagotoviti gospodarskega obstoja, so nastala totalitarna gibanja, proletarska gibanja, ki se hranijo iz socialne zagrenjenosti, privzemajo metodični in načelni materializem ter razdvajajo družbo, — in nacionalistična gibanja, ki se hranijo iz socialne in nacionalne zagrenjenosti ter se naslanjajo na naturalistični iracionalizem. Oba razdvajata človeštvo in onemogočata skupni napredek.

Demokracija ima bodočnost pod pogojem, da ustvari tako človeško gospodarstvo, ki sleherniku zavaruje polno pravico do življenja na podlagi dela, da presnovi politično strukturo družbe ter zavaruje ljudsko voljo.

Gaston Bergery: Notre plan. I. Principes de l'Économie frontiste. Editions de la Flèche, Paris 1939.

Francoski frontizem je leta 1936. izdal kritično analizo sodobnega gospodarstva pod naslovom »France, voici tes maîtres«. Njegov šef jo je zdaj dopolnil s sistematično in konstruktivno doktrino.

Najprej našteje znake gospodarske krize, analizira njene vzroke ter ugotovi varljiv značaj liberalnih in marksističnih načel. Potem pa upostavi glavne smernice novega gospodarstva, vzporednega in tako imenovanega mešanega gospodarstva, ki racionalno izkorišča mehanično večvrednost. Tako gospodarstvo se opira na tak denarni sistem, ki ljudstvo načrtno preskrblja in vsrkava morebitno brezposelnost.

Knjiga je napisana v zelo jasnem jeziku in vsebuje mnogo mest, ki presenečajo po iznajdljivosti in pravičnosti.

VABIMO NA SUBSKRIBCIJO

ZBORNIKA PREDAVANJ

**AKADEMSKEGA KULTURNO-SOCIALNEGA
TEDNA V BOHINJU**

VAŽNE TEME O OSEBI, SVO-
BODI IN SLOVENSKEM KUL-
TURNEM, GOSPODARSKEM,
IN NARODNEM POLOŽAJU
SO OBDELALI:

DR. J. JANŽEKOVIČ, E. KOCBEK
FR. KOBLAR, DR. S. GOGALA
DR. J. FABIJAN, FR. VODNIK
DR. S. CANJKAR, J. ŠOLAR
DR. A. GOSAR, B. GRAFENAUER
F. S. FINŽGAR, DR. J. BITEŽNIK

OBSEG OKOLI 160 STRANI. — SUBSKRIBCIJSKA CENA 30 DIN

SUBSKRIPCIJE NA NASLOV:

S. K. A. D. ZARJA — MIKLOŠIČEVA 5

PRIPOROČAMO **KRANJEC IVAN** MEHANIČNA
TVRDKO DELAVNICA
ZASTOPSTVO KOLES IN MOTORNIH VOZIL, OPEL SERVICE I. T. D.
SV. LENART V SLOV. GOR. - TEL. 8

ZADRUŽNA TISKARNA V LJUBLJANI
TYRŠEVA CESTA 17
SE PRIPOROČA ZA IZDELAVO VSAKOVRSNIH TISKOVIN